

KESKI-SUOMEN MAAKUNTASUUNNITELMA

Sisällysluettelo

Lukijalle	5
1. Johdanto	6
2. Keski-Suomen viimeaikainen kehitys	8
3. Keski-Suomen visio	12
4. Kansainvälisen ja kansallisen kehityksen pääsuunnat (megatrendit)	13
5. Keski-Suomen kehitysvaihtoehdot	14
6. Keski-Suomen kriittiset menestystekijät	15
7. Keski-Suomen kehittämisen tavoitteet	17
7.1 Väestökehitys ja työvoima	17
7.2 Aluetalous	20
7.3 Elinkeinojen ja yritystoiminnan kehittäminen	21
7.4 Osaamisen vahvistaminen	24
7.5 Hyvinvointipalvelut	27
7.6 Liikenne ja yhteysverkot	29
7.7 Tekninen huolto	32
7.8 Luonnonvarat ja ympäristö	35
7.9 Kulttuuri ja maakuntaidentiteetti	37
8. Keski-Suomen tavoitteellinen aluerakenne	39
9. Vaikutusten arviointi	42
10. Maakuntasuunnitelman seuranta	44
Liitteet	45

Lukijalle

Maakuntasuunnitelma kirkastaa Keski-Suomen pitkän aikavälin tavoitteet ja kehittämislinjaukset. Vuorovaikutteisessa suunnitteluprosessissa kunnat, valtion viranomaiset, yritykset ja laitokset ovat aidossa yhteistyössä ja sitoutuvat suunnitelmaan.

Maakuntasuunnitelma on perustana laadittaessa maakuntakaavaa ja maakuntaohjelmaa vuotuisine toteuttamissuunnitelmineen. Lakisääteisyyden, kuten myös laatimisprosessinsa vuoksi toivomme sen olevan ahkerasti lainattu lähde kuntien ja valtion viranomaisten sekä yritysten suunnitelmissa.

Maakunnan tulevaisuuden tavoitekuva, visio on:

Keski-Suomi on tiedolla, taidolla ja yrittäjyydellä tulevaisuuttaan rakentava elämänlaadun maakunta.

Tällä tulevaisuuden tavoitekuvalla maakuntavaltuusto yhdessä mainittujen yhteistyösapuolten kanssa haluaa ilmaista, että tulevaisuutemme perustuu uuteen tietoon, ammattitaitoon ja taitavuuteen sekä yrittäjätöyppiseen toimintatapaan, unohtamatta vankkaa yhteisöllistä vastuuta.

Olemme määrittäneet tulevaisuudenkuvamme yksimielisesti.

Maakuntasuunnitelman keskeisimpiä tavoitteita ovat mm., että Keski-Suomi:

- saavuttaa yritystoimintaa stimuloimalla bruttokansantuotteen valtakunnallisen keskiarvon vuoteen 2015 mennessä;
- on maailman yrittäjäaktiivisin maakunta ja
- on vuoteen 2015 mennessä fossiilisista polttoaineista vapaa maakunta lukuun ottamatta osaa liikenteen nestemäisistä polttoaineista.

Esimerkit velvoittavat maakunnan tulevaisuuden tekemiseen jokaista meistä.

Lausumme parhaat kiitokset maakunnallisille yhteistyökumppaneille ja työryhmille ripeästä, mutta huolellisesta maakuntasuunnitelman valmistelusta. Suuntaamme kiitokset myös maakunnan liiton valmistelijoille työstä, joka on jouduttu tekemään kireässä aikataulussa ja vuorovaikutuksessa monien osallisten kanssa.

Keski-Suomen maakuntavaltuuston kokouksessa
Jyväskylässä 1.11.2005

Antti Suomala
maakuntavaltuuston
puheenjohtaja

Helena Pihlajasaari
maakuntahallituksen
puheenjohtaja

Anita Mikkonen
maakuntajohtaja

1. Johdanto

Maakuntasuunnitelmassa ilmaistaan maakunnan tavoiteltu kehitys, joka tähtää keskisuomalaisten hyvinvoinnin lisäämiseen ja yritystoiminnan edellytysten parantamiseen. Suunnitelman tavoitevuosi on 2015 nopeasti muuttuvissa asioissa, muutoin 2030. Maakuntasuunnitelma perustuu ensisijaisesti Keski-Suomen omiin tarpeisiin ja tavoitteisiin. Se on maakunnan poliittinen tahdonilmaus ja omaehtoisen kehittämisen väline.

Maakuntasuunnitelma sisältää yleispiirteisesti Keski-Suomen kehityksen tavoitteet ja strategiat niiden toteuttamiseksi ja se on lähtökohdana maakuntakaavalle ja maakuntaohjelmalle. Lakisääteinen maakuntasuunnitelma laaditaan nyt toista kertaa.

Osallistumalla maakuntasuunnitelman valmisteluprosessiin kunnat, aluehallinnon viranomaiset, yritykset, laitokset ja järjestöt, keskisuomalaiset sekä maakunnan liitto sitoutuvat aitoon yhteistoimintaan ja kokevat sen omia päämääriään tukeväksi. Maakuntasuunnitelmassa tavoitellaan sellaista myönteistä kehitystä, joka tulee näkymään mm. työllisyydessä, koulutuksessa, taloudellisessa aktiivisuudessa ja rahavirtojen suuntautumisessa, kilpailukyvyssä, elinympäristön laadussa, maakunnan ja sen kuntien yleiskuvassa sekä kerrannaisvaikutuksina jopa väestön kehityksessä.

Maakuntasuunnitelma ottaa huomioon EU:n ja valtakunnalliset tavoitteet

1. Euroopan Unionin komissio on antanut ehdotuksen rahoitusnäkymistä sekä asetusehdotuksen aluekehitysrahastosta¹ vuosille 2007-2013. Ehdotuksen keskeisimpiä asioita ovat:

- kilpailukyky, koheesio, kestävä kehitys
- maatalous, ympäristön suojelu, maaseudun kehittäminen
- EU-kansalaisuus: vapaus, turvallisuus ja oikeus
- ulkosuhteet

Komissio on esitetyn pohjalta määritellyt alue- ja rakennepolitiikan kolme tavoitetta:

1. Köyhimpien alueiden ja jäsenmaiden tukeminen (= konvergenssi)
2. Alueellisen kilpailukyvyyn ja työllisyyden edistäminen
3. Alueellisen yhteistyön edistäminen

EU:n voimassa olevassa aluekehityksen asiakirjassa, joka on jäsenmaiden hallitusten hyväksymä, esitetään seuraavat alueidenkäytön pääperiaatteet²:

- tasapainoinen ja monikeskuksinen aluerakenne ja uudenlainen kaupunkien ja maaseudun vuorovaikutus,
- infrastruktuurin ja tiedon tasa-arvoinen saavutettavuus
- luonnonympäristön ja kulttuuriperinnön harkittu hoito, käyttö ja suojelu.

EU:n seuraavaa ohjelmakautta koskevilla päätöksillä tulee olemaan suuri merkitys Keski-Suomen yleisessä kehityksessä. Päätökset tehtäneen vuoden 2005 kuluessa ja ehdotuksiin voi vielä tulla huomattavia muutoksia.

Itämeren maiden hallitukset ovat laatineet ohjelma-asiakirjan³, jossa asetetaan puitteet valtioiden kestäväälle kehitykselle. Ohjelma ja-

¹ Euroopan Unionin komissio, A Proposal for a Reformed Cohesion Policy 2007-2013

² Euroopan Unioni (1999). *European Spatial Development Perspective (ESDP)*

³ Council of the Baltic Sea States (CBSS), Baltic 21

kautuu kolmeen osaan: yhteistoimiin, jotka koskevat useita lohkoja, eri toimintalohkoista valittuihin sektorikohtaisiin toimiin sekä alue-suunnittelutoimiin. Vastaavasti on valmisteltu yhtenäisasiakirja kyseisten rantavaltioiden ylikansallisesta infrastruktuurista ja aluerakenteesta⁴, jolla asiakirjalla suunnataan EU:n yhteisöohjelmien tukivaroja.

EU:n vesipuitedirektiivin täytäntöönpano tulee lyhyellä aikavälillä aiheuttamaan eniten suoria investointeja maakuntaan.

2. Valtioneuvosto on linjannut alueellista kehittämistä joillakin päätöksillä. *Valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista*⁵ tärkeimpiä ovat toimiva aluerakenne, eheytyvä yhdyskuntarakenne ja elinympäristön laatu, kulttuuriperintö, kulttuuri, luonto, virkistyskäyttö ja luonnonvarat, jäte- ja vesihuolto sekä toimivat yhteysverkot ja energiahuolto.

Alueiden kehittämisen päämääränä on tasapainoinen aluerakenne, joka pitää kaikki maakunnat elinvoimaisina. Yleistavoitteet perustuvat alueiden kehittämislakiin sekä valtioneuvoston päätökseen valtakunnallisista alueiden kehittämistavoitteista (tavoiteohjelma). Tavoitteena on luoda edellytyksiä alueiden kilpailukyvyyn ja hyvinvoinnin takaavalle osaamiseen ja kestäväan kehitykseen perustuvalle taloudelliselle kasvulle, elinkeinotoiminnan kehitykselle ja työllisyyden parantamiselle. Lisäksi tavoitteena on vähentää alueiden kehittyneisyyseroja ja parantaa väestön elinoloja sekä edistää alueiden tasapainoista kehittämistä. Alueiden kehittämisestä vastaavat valtio, kunnat ja aluekehitysviranomaisina toimivat maakunnan liitot.

Tavoitteiden toteuttamiseksi on valtioneuvoston päätöksellä laadittu erityisohjelmia, joita ovat aluekeskusohjelma, maaseutupoliittinen kokonaisohjelma, osaamiskeskusohjelma sekä saaristo-ohjelma. Maakuntasuunnitelma tukee ja tarjoaa kehittämisen lähtökohdat niiden toteuttamiseksi Keski-Suomessa.

⁴ Visions and Strategies Around the Baltic 2010+ (VASAB 2010+)

⁵ VN:n päätös vuonna 2001: toimiva aluerakenne, eheytyvä yhdyskuntarakenne ja elinympäristön laatu, kulttuuri- ja luonnonperintö, virkistyskäyttö ja luonnonvarat, toimivat yhteysverkot ja energiahuolto, Helsingin seudun erityiskysymykset, luonto- ja kulttuuriympäristöinä erityiset aluekokonaisuudet

2. Keski-Suomen viimeaikainen kehitys

Väestö

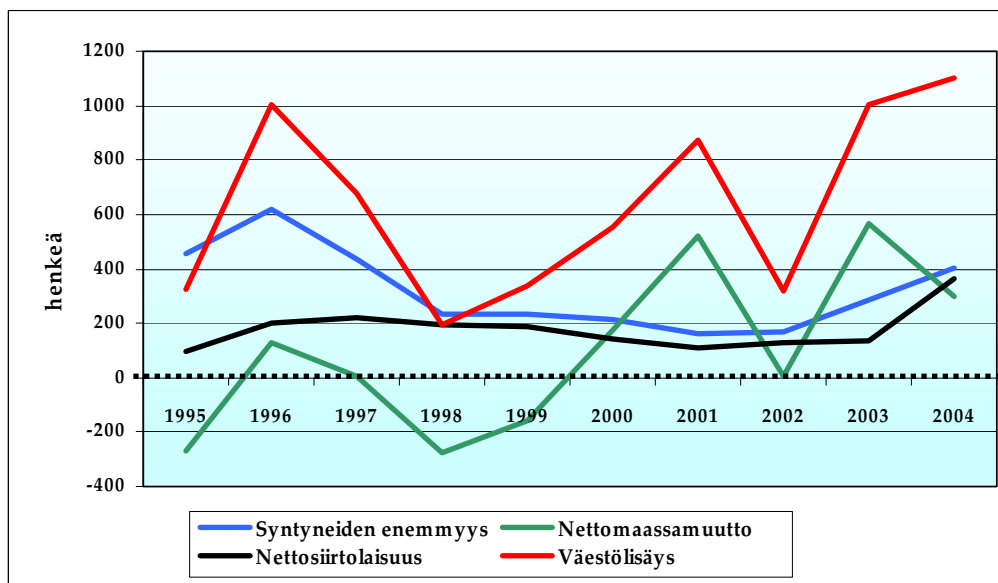
Keski-Suomessa asui vuoden 2004 lopussa 267 182 henkeä. Lisäystä vuotta aiempaan ajankohtaan oli 1100 henkeä. Väestölisäys on jo vuosia kohdistunut Jyväskylän seutukunnalle: maakunnan väestöstä noin 30 prosenttia asuu Jyväskylässä ja yli 60 prosenttia Jyväskylän seutukunnassa. Maakunnan väkimäärä on kasvanut tasaisesti vuosittain viime vuosikymmenien aikana, joskaan väestökasvu ei ole aiempina vuosina ollut erityisen nopeaa tai voimakasta. Maakunnan myönteinen väestökehitys perustuu sekä luonnolliseen väestölisäykseen että positiiviseen nettomuuttoon.

Vaikka Keski-Suomen väkimäärä kasvaa, ei kasvu kohdennu tasaisesti maakunnan eri alueille. Jyväskylän seudun ulkopuolisissa seutukunnissa väestön väheneminen on johtunut muuttotappion ohella ennen kaikkea siitä, että vuosittain kuolleisuus ylittää syntyvyyden. Kokonaisuutena Keski-Suomen väestökehitys noudattaa kansallista suuntausta: maakunnan keskusseutu kasvaa voimakkaasti ja maaseutukunnissa väestö vähenee, joskaan väestökadosta kärsivien seutujen muutosvauhti ei ole maamme nopeinta.

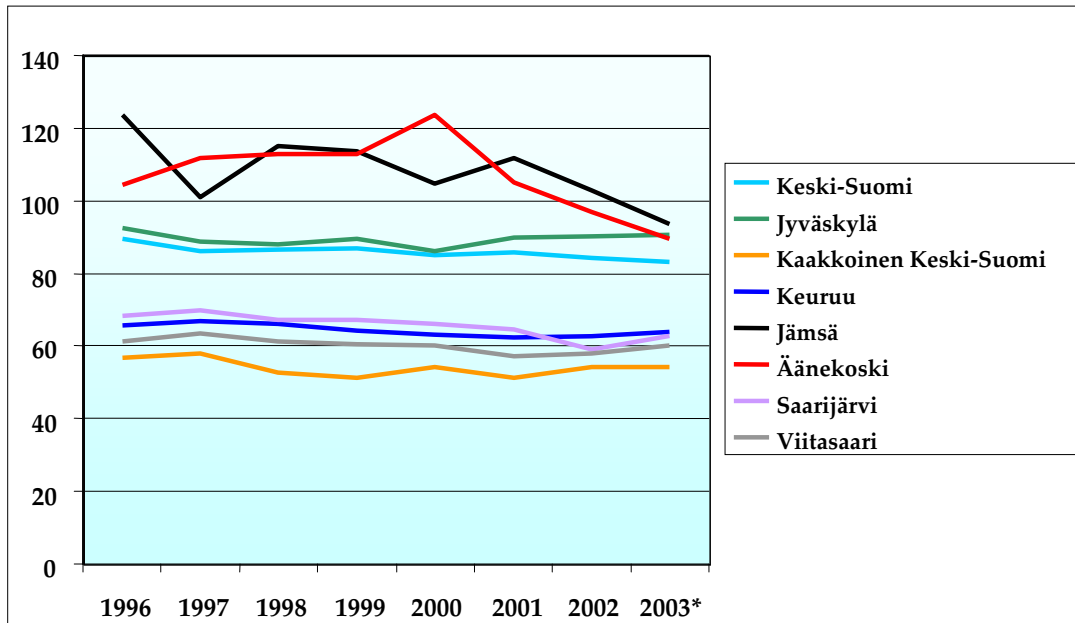
Keski-Suomen väestön ikärakenne vastaa koko maan väestön ikärakennetta. Jyväskylän seutukunnassa lasten ja nuorten osuus on suhteellisesti suurempi kuin muissa seutukunnissa. Maakunnan vahva koulutus-, elinkeino- ja palvelukeskus Jyväskylä vetää huomattavasti puoleensa nuorta väkeä ja heijastaa kasvuvaiikutuksensa myös ympäröiviin naapurikuntiin. Tulevina vuosina eläkeläisten osuus kasvaa huomattavasti ja suurten ikäluokkien vanheneminen näkyy maakunnan väestön keski-ikä kasvuna.

Elinkeinot ja yritystoiminta

Alueelliset tuotantoluvut ovat kasvaneet Keski-Suomessa vuosittain ja arvonlisäyksessä asukasta kohti Keski-Suomi sijoittuu maamme maakuntien joukossa keskikastiin. Kuitenkin viime vuosina asukaslukuun suhteutettu arvonlisäys on jäänyt jokaisessa seutukunnassa alle kansallisen keskiarvon. Huolimatta koko maakunnan positiivisesta kehityksestä tuotannon kasvun vuosittaisessa lisäyksessä on suuria eroja seutukuntien välillä. Viime vuosien talouskehitys on heilutellut teollisuustuotantoa ja selvimmin tämä on näkynyt Äänekosken seudun arvonlisäyksen tunnusluvuissa.

Kuva 1. Keski-Suomen väestömuutos 1995–2004. (Tilastokeskus)

Kuva 2. Arvonlisäys asukasta kohti seuduittain 1996–2003* (koko maa=100). (Tilastokeskus)

Kaksi kolmasosaa Keski-Suomen työpaikoista sijoittuu julkisille tai yksityisille palvelutoimialoille. Eniten työpaikkoja on terveys- ja sosiaalipalveluissa, liike-elämän palveluissa ja koulutussektorilla. Maa- ja metsätalouden työpaikkoja on noin 5 prosenttia. Työpaikkojen suhteellinen osuus vaihtelee seutukunnittain: maa- ja metsätaloustyöpaikkoja on paljon Joutsan ja Saarijärven-Viitasaaren seutukunnissa, kun taas jalostus työllistää suhteellisesti eniten Jämsän ja Äänekosken teollisuusseuduilla.

Elinkeinojen toimialoittainen tarkastelu paljastaa muutaman selkeän kehityslinjan. Maa- ja metsätalouden työpaikat vähenevät merkittävästi maakunnassa: vuosien 1995–2003 välillä menetys oli lähes 2500 työpaikkaa. Koko maakunnan vuosittaista suotuisaa työpaikkakehitystä ylläpitää Jyväskylän seudun voimakas työpaikkojen kasvu ennen kaikkea kaupan, majoitus- ja ravitsemispalveluiden, yrityspalveluiden ja yhteiskunnallisten palveluiden aloilla. Joutsan ja Keuruun seuduilla ei ole tapahtunut suuria toimialoittaisia muutoksia. Jämsän ja Äänekosken seuduilla teollisuus on edelleen merkittävä työllistäjä, mutta teollisuustyöpaikkamäärät ovat kääntyneet laskuun ja työpaikat ovat lisääntyneet erityisesti kaupan aloilla ja palveluammateissa. Saarijärven-Viitasaaren seutukunnassa alkutuotannon työpaikat ovat

vähentyneet voimakkaasti, mutta teollisuus ja yhteiskunnalliset palvelut ovat pitäneet työpaikkakehityksen suhteellisen tasaisena.

Vaikka maatalouden työpaikat ovat vähentyneet viime vuosina, on maatalous sopeutunut kohtalaiseen hyvin EU:n maatalouspolitiikkaan ja sen kokonaistuotanto on säilynyt ennallaan. Maatalouden trendejä ovat tilojen osa-aikaisuuden lisääntyminen sekä kotieläintilojen lukumäärän voimakas väheneminen ja keskittyminen alueellisesti. Maaseudun yrittäjäyys on monipuolistunut viime vuosina voimakkaasti. Lähes 40 prosenttia keskisuomalaisista maataloista harjoittaa maa- ja metsätalouden lisäksi myös muuta yritystoimintaa.

Perusmaatalouden kehitys eroaa metsätaloudesta. Metsänhoitotöiden koneellistuminen vähentää metsätalouden työpaikkoja, mutta lisääntyvät hakkuumäärät ja erityisesti harvennuskäärät sekä metsäenergian lisääntyvä hyödyntäminen vastaavasti lisäävät työpaikkoja.

Yritystoiminta on kehittynyt toimipaikkamäärän osalta Keski-Suomessa myönteisesti tällä vuosikymmenellä, vaikka toimipaikkojen lisäys ei ole koko maan muutosvauhdin mukaista. Vuosien 1995–2002 välillä Keski-Suomessa oli ainoastaan yhtenä vuonna enemmän lopetta-

neita kuin aloittaneita yrityksiä. Pirkanmaan ja Pohjois-Pohjanmaan kasvuvauhtiin Keski-Suomi ei yllä, mutta muihin ympäröiviin naapurimaakuntiin verrattuna tilanne on hyvä. Yrityssektorin suurin työllistäjä on edelleen teollisuus.

Työllisyys

Työttömyys on maakunnan suurin ongelma. Työpaikkojen määrä on kasvanut Keski-Suomessa tasaisesti viime vuosina. Vuosien 1995–2003 välillä maakuntaan syntyi yli 15 000 työpaikkaa. Tästä kasvusta 82 prosenttia kohdentui kahteen kuntaan: Jyväskylään ja Jyväskylän maalaiskuntaan. Ainoastaan Joutsan seutukunnassa on ollut pientä työpaikkamäärän vähennystä. Jyväskylän seudun voimakas kehitysvauhti näkyy myös työpaikkaluvuissa: seutukunnassa työpaikkojen suhteellinen lisäys (26 %) on ollut huomattavasti koko maata korkeampaa, kun taas muissa seutukunnissa kehitys on ollut huomattavasti alle kansallisen tason. Yhdessäkään kunnassa ei ole tapahtunut suurta työpaikkakatoa.

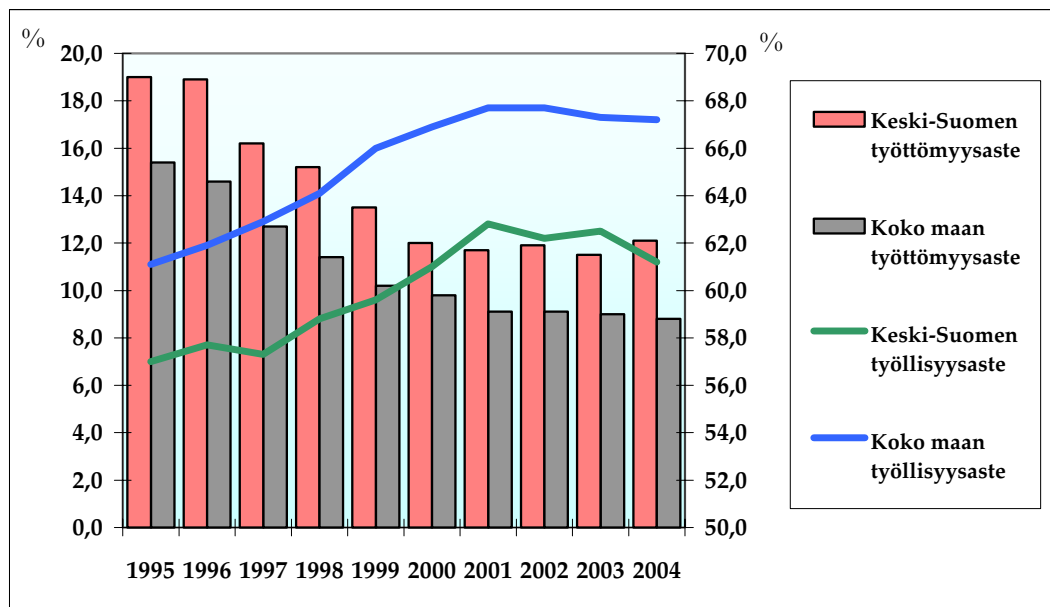
Työttömyyden laskusta huolimatta Keski-Suomen tilanne on edelleen vaikea. Koko maakunnan tasolla työttömien työnhakijoiden väheneminen on hidastunut, työllisyysaste on pysähtynyt 62 prosentin tuntumaan eikä työt-

tömyysaste ole oleellisesti laskenut vuoden 2000 jälkeen. Vuonna 2004 työttömyysasteen vuosikeskiarvot olivat Keski-Suomea korkeammat vain Kainuun, Pohjois-Karjalan ja Lapin maakunnissa. Työttömyyttä on eniten matalilla koulutusasteilla.

Tutkimus- ja kehittämistoiminta ja koulutus

Tutkimus- ja kehittämistoiminnan osalta Keski-Suomi sijoittuu maamme maakuntien kärkiviesikkoon. Edellä ovat Uusimaa, Pirkanmaa, Varsinais-Suomi ja Pohjois-Pohjanmaa. Panostus tutkimus- ja kehitystoimintaan on kasvanut Keski-Suomessa huomattavasti 1990-luvun puolivälistä ja prosentuaalinen kasvuvolyymi on ollut jopa Uttamaata ja Varsinais-Suomea korkeampi. Myönteisestä kasvukehityksestä huolimatta T&K-toimintaan käytettävät henkilöresurssit ja euromäärät ovat Keski-Suomessa kuitenkin vielä huomattavasti vähäisemmät kuin em. maakunnissa.

Keski-Suomessa julkinen rahoitus kattaa merkittävän osan T&K-menoista. Vuonna 2003 yritysten osuus Keski-Suomen T&K-menoista oli 58 prosenttia (vajaa 112 miljoonaa euroa). Pirkanmaalla ja Pohjois-Pohjanmaalla yritysten osuus oli 80 prosentin tuntumassa. Alueellises-

Kuva 3. Keski-Suomen ja koko maan työllisyys- ja työttömyysasteet 1995–2004 (vuosikeskiarvot). (Tilastokeskus / työvoimatutkimus)

ti tutkimus- ja kehittämistoiminta keskittyy Keski-Suomessa erittäin voimakkaasti Jyväskylän seudulle.

Keski-Suomi on vahva koulutuksen ja osaamisen maakunta. Koulutussektori on suuri työllistäjä, maakunnassa on monipuolinen ja moniasteinen koulutustarjonta ja osaava kouluttautunut työvoima on merkittävä maakunnallinen kilpailukykytekijä. Erityisesti naisten lisääntynyt kouluttautuminen on ollut myönteinen trendi. Tällä hetkellä noin 62 prosenttia (yli 15-vuotiaasta) väestöstä on suorittanut jonkin tutkinnon; korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus on 23 prosenttia. Vain Uudellamaalla, Pohjois-Pohjanmaalla ja Pirkanmaalla on suhteellisesti enemmän tutkinnon suorittaneita kuin Keski-Suomessa, mutta korkea-asteen tutkintojen vertailussa Keski-Suomi putoaa kärkijoukosta. Kouluttautuminen vaihtelee maakunnassa suuresti kunnittain ja kaupungistumisen mukaan. Korkeasti kouluttautuneet sijoittuvat Jyväskylän seudulle ja maakunnan muille taajaväkisille kaupunkiseuduille.

Luonto, suojelu ja virkistys

Keski-Suomen pinta-alasta 19 prosenttia on vettä. Maakunnassa on useita isoja, karuja ja hyvälaatuisia vesistöjä, mutta paljon myös pieniä humuspitoisia ja herkästi happamoituvia metsäjärvä. Pinta- ja pohjavesien tila on yleisesti ottaen hyvä. Keski-Suomen metsät ovat terveitä, hyväpuustoisia ja hyvin kasvavia. Puuston määrä on kasvanut yhtäjaksoisesti 1960-luvun lopulta. Metsäluonnon monimuotoisuutta on haitannut yhtenäisten metsäalueiden pirstoutuminen, vanhojen luonnonmetsien väheneminen ja lehtipuuvaltaisten metsien niukkuus, minkä takia monet metsälajit ovat uhanalaistuneet.

Keski-Suomen suojelualueverkoston rungon muodostavat valtakunnalliset suojeluohjelmat. Suomen Natura 2000 -verkostoon kuuluvia alueita on Keski-Suomessa 147, yhteispinta-alaltaan n. 84 600 hehtaaria. Pääosa kohteista sisältyy valtakunnallisiin suojeluohjelmiin. Luonnonpuistoja maakunnassa on yksi ja kansallispuistoja neljä. Jatkossa ekologisen kestävyysisot haasteet kohdistuvat luonnon monimuotoisuuden vähenemisen estämiseen, hajakuormituksen vähentämiseen ja ilmastomuutoksen hidastamiseen.

Luonnossa oleilu ja liikkuminen ovat tärkeitä keskisuomalaisille. Keskisuomalaisista ulkoilua harrastaa hieman pienempi joukko kuin maassa keskimäärin, mutta keskisuomalaiset ulkoilijat ovat aktiivisia ja ulkoilevat erittäin usein. Jyväskylässä ja Jyväskylän maalaiskunnassa ulkoilua harrastetaan selvästi aktiivisemmin kuin muualla Keski-Suomessa ja enemmän kuin maassa keskimäärin.

3. Keski-Suomen visio

Visio ilmaisee Keski-Suomen tahtotilan ja antaa kuvan vetovoimaisesta maakunnasta, joka vetää puoleensa sekä yritystoimintaa että osaavia ihmisiä ja joka kantaa eettisen vastuunsa yhteisöllisyyden periaatteiden mukaisesti. Visio luo myös myönteistä, tulevaisuuden investointeihin kannustavaa ilmapiiriä.

Keski-Suomi on tiedolla, taidolla ja yrittäjyydellä tulevaisuuttaan rakentava elämänlaadun maakunta.

Visio rakentuu voimakkaaseen tahtoon luoda asukkaille ja yrityksille, kunnille sekä muille toimijoille tietoon, taitoon ja yrittäjyyteen perustuvia mahdollisuuksia kestäväan kehitykseen ja kasvuun. Maakunnassa halutaan luoda sellainen ilmapiiri ja toimintakulttuuri, joka tukee uusien toimintatapojen ja ratkaisujen löytämistä ja joka synnyttää merkittäviä vaihtoehtoja yrityksille sekä julkisen ja yksityisen sektorin toimijoille.

Tieto on yritysten välttämätön edellytys maailmanlaajuisessa kilpailussa menestymiseksi. Tiedon omaksumiseen ja hallintaan perustuvat innovaatiot ovat maakunnan kehittämisen vankka perusta.

Taito tarkoittaa taitavuutta, ammattitaitoa, yrittämisen taitoa. Se on myös työelämässä, työssä oppimisessa ja omaehtoisessa opiskelussa hankittua kykyä suoriutua. Maakunnan kehittämisessä on tärkeää taito yhteistyöhön ja toiminnalliseen verkottumiseen.

Yrittäjyys tarkoittaa vastuuta itsestä ja tulevaisuudesta, halua ja kykyä riskinottoon sekä oivaltavuutta, innovatiivisuutta. Se on luottamusta omiin kykyihin ja yhteiskunnan luomiin mahdollisuuksiin. Sen tunnusmerkki on toimia taloudellisesti itsenäisesti yhteiskunnan sosiaalisten ja eettisten normien mukaisesti. Pitkällä aikavälillä kannattava ja kestäväan kehitykseen perustuva yritystoiminta luo taloudelliset edellytykset ja mahdollisuudet elämänlaadun monille osatekijöille.

Visio perustuu tavoitteeseen, jonka mukaan ***Keski-Suomi on maailman yrittäjäaktiivisin maakunta.*** Se arvostaa, motivoi ja kannustaa eettisesti kestäville arvoille perustuvaan yrittäjämaiseen työskentelytapaan, yrittäjyyteen sekä innovatiivisuuteen. Päätöksiä tehtäessä otetaan huomioon vaikutukset yrittäjyyteen. Tavoitteena on, että yhteiskunnan toimijat kannustavat yrittäjyyteen ja poistavat yrittäjyyden esteitä. Yritystoiminnan kehittäminen on koko suunnitelman läpikäyvä periaatteena.

Elämänlaatu on myönteinen kokemus toimintaympäristön suomista mahdollisuuksista. Se tarkoittaa myös perusrakennetta, joka tarjoaa kansalaisille sosiaalista ja fyysistä perusturvallisuutta, yksityisiä ja julkisia palveluita sekä elin-, kulttuuri- ja luonnonympäristöä. Elämänlaatu on monessa suhteessa vaikeammin saavutettavissa ja eräiltä osin se on jopa pakene-massa - ei vain heikoimmin toimeen tulevissa kunnissa, vaan myös kohtuullisesti menestyvillä seuduilla. Elämänlaatu perustuu myös yhteisvastuullisuuteen.

Luovuus perustuu tietoon, taitoon ja yrittäjyyteen. Se on yhteisöjä, yhteiskuntaa ja kulttuuria uudistava voimavara, joka perustuu kriittiseen *mahdollisuuksien* hyödyntämiseen. Luovuus ilmenee esimerkiksi uusina ideoina, merkityksinä, tulkintoina, käytäntöinä tai tuotteina⁶. Se on elämänlaadun keskeinen elementti.

Inhimillinen ja sosiaalinen pääoma muodostavat yhdessä inhimilliset voimavarat. Sosiaalinen pääoma tuo inhimillisen pääoman rinnalle yhteisöllisen näkökulman. Yhteisöllinen toiminta on asukkaiden yhteistä, omaehtoista ja paikallista toimintaa oman asuinalueensa elin-kelpoisuuden, viihtyisyyden ja identiteetin vahvistamiseksi. Yhteisöllinen toiminta kehittää sosiaalisia taitoja ja lisää asukkaiden vaikutusmahdollisuuksia omaan elinympäristöönsä.

Elämänlaadun tuottamisessa yhteisöllisen toiminnan merkitys kasvaa julkistalouden vaikeuksien myötä. Esimerkiksi nuoriso-, liikunta- ja kulttuuripalveluja tuotetaan yhteisöllisesti. Hyvinvointipalvelujen tuottajana kolmas sektori tulee ottamaan vahvemman sijan.

⁶ Luovuuskertomus, opetusministeriön julkaisuja 2004:4

4. Kansainvälisen ja kansallisen kehityksen pääsuunnat (megatrendit)

Kansainväliset megatrendit ovat yleismaailmallisia ilmiöitä ja suuntauksia, jotka vaikuttavat suoraan tai välillisesti lähes kaikkiin kulttuurireihin ja yhteiskuntiin.

Kansallisia megatrendejä on määritelty useissa yhteyksissä johdettuna kansainvälisestä kehityksestä. EU:n sosiaalirahaston rahoittamassa hankkeessa⁷ on suoritettu arviointi, jossa tunnistettiin Suomen kannalta tärkeiksi seuraavat kahdeksan kansallisesti vaikuttavaa megatrendiä: globalisoituminen, verkostoituminen, kestävä kehitys, työn murros, julkisen sektorin roolin muuttuminen, väestön ikääntyminen ja nuorison ongelmat, kulttuurinen syrjäytyminen ja teknologinen kehitys.

Valtakunnallisista selvityksistä on johdettu seuraava kuvaus megatrendeistä, joilla on eniten vaikutusta Keski-Suomen kehitykseen:

1. Keskittymiskehitys jatkuu päävirtana, mutta vastailmiönä näkyy myös paikallisuuden merkitys

Toiminnot ja väestön kasvu keskittyvät valtakunnallisesti, maakunnallisesti sekä kunta- ja kylätasolla. Taloudelliset toiminnot kasvavat keskusalueilla ja heikkenevät reuna-alueilla. Liikenneyhteyksien kehittyessä päivittäinen työmatka- ja palveluliikkuminen lisääntyvät, tämä koskee erityisesti avainosaajia. Suuntaukseen voi vaikuttaa EU:n monikeskuksisuuden tukeminen suomalaisiin oloihin soveltuvalla tavalla.

2. Osaamisen ja luovuuden merkitys tulevaisuuden resurssina kasvaa

3. Ympäristöarvot korostuvat

Ekologisesti kestävä kehityksen arvot laajenevat kaikille elämänaloille.

4. Palveluiden ja tavaroiden kulutusta suosiva elämäntapa yleistyy, mutta myös kulutuskriittinen elämäntapa voimistuu

Ihmisten elämäntavoissa ja valinnoissa korostuvat resursseina raha ja aika. Tavaroiden ja palvelujen siirtyminen rajojen yli vapautuu ja aiheuttaa yhä suurempaa muutosta tuotanto- ja palvelurakenteisiin. Samanaikaisesti kulutuskeskeiseen elämäntapaan kriittisesti suhtautuvien joukko kasvaa ja kansalliseen, jopa paikalliseen identiteettiin, perinteisiin ja ympäristöön liittyvien arvojen merkitys nousee.

5. Tietotekninen murros muuttaa yhteiskuntia

Työn luonne muuttuu, mutta liikkuminen ei vähene. Osa palveluista on saatavissa jatkuvasti ja kaikkialla, osa siirtyy suurempiin keskuksiin.

6. Samanaikaisesti tapahtuu globalisoitumista ja lokalisoitumista

Kulttuurista ja paikallisesta identiteetistä tulee resurssi ja kilpailutekijä. EU:n elinkeinopoliittikka, ml. maatalouspolitiikka, globalisoituu. EU kannustaa elinkeinojen monipuolistamiseen ja kilpailukyvyn nostamiseen. EU-rakenteiden jäykkyys kannustaa paikallisiin ratkaisuihin, jotta kansainvälinen kilpailukyky voidaan säilyttää.

7. Väestörakenne muuttuu: ikääntyminen lisääntyy

Maakunnan väestö ikääntyy voimakkaasti, mikä muuttovirtojen takia näkyy selvimmin maaseudulla. Väestön ikääntyminen tuo maakuntaan rakenneongelmia, mutta se voidaan nähdä myös mahdollisuutena. Eri ikäryhmien huomioon ottaminen palveluissa luo yhteisöllisyyttä ja sosiaalista kestävyyttä. Yksinäisyyden lisääntyminen on yksi voimistuvista kehityssuunnista.

⁷ Työskenaariot, 2004

5. Keski-Suomen kehitysvaihtoehdot

Kehitysvaihtoehtojen tarkastelussa on luotu neljä mahdollista, mutta kärjistettyä kehitysuraa, jotka perustuvat ulkopuolisen pakon aiheuttamiin vaikutuksiin. Menettelyn tarkoituksena oli testata maakunnan sopeutumisherkkyttä erilaisiin ulkoisiin kehitysuriin. Vaihtoehdot olivat:

1. "Maailmanranta kevyt kiertää"

EU:sta kehittyä johtava taloudellinen liittouma ja maakuntaan syntyy positiivinen kasvukierre, mm. väkimäärä kasvaa voimakkaasti (280-290.000 asukkaaseen). Siitä aiheutuu mm.

- muutospaineita maakunnan aluerakenteeseen
- voimakkaita kehittämistarpeita liikenteeseen ja yhteysverkkoihin
- perus- ja hyvinvointipalvelujen voimakkaita kehittämistarpeita
- teknisen huollon kehittämispaineita

2. "Suomi Euroopan laidalla"

EU:sta kehittyä johtava taloudellinen liittouma, mutta Suomi jää kehityksestä; Suomen kehitys keskittyy ja Keski-Suomi taantuu väestöllisesti. Tämän seurauksena:

- aluetalous jatkaa suhteellista taantumista
- aluerakenteessa on ongelmia erityisesti maakunnan reuna-alueilla, mutta mahdollisesti myös Jyväskylän seudulla
- elinkeinot ja yritystoiminta ovat erittäin voimakkaiden rakennemuutosten kourissa
- perus- ja hyvinvointipalvelujen verkko on rajun muutoksen kohteena

3. "Erakoituminen"

EU ei menesty globaalissa kilpailussa ja Suomi jää Euroopan reuna-asemaan. Keski-Suomi taantuu väestöllisesti. Siitä aiheutuu mm. että

- aluerakenne on romahtanut Jyväskylän kaupunkiseudun ulkopuolella
- elinkeinot ja yritystoiminta ovat voimakkaiden sopeuttamistoimien kohteena

- osaamisen nostamiseen kohdistuu erityisen voimakkaita odotuksia
- ympäristön ja luonnonvarojen käytön välillä on ilmeisiä konflikteja, kun pitäydään voimakkaasti paikallisiin voimavaroihin
- "erakoituminen" saattaa olla joillekin vahvoille tuotannonaloille myös hyvä vaihtoehto

4. "Portti idän ja lännen välissä"

EU:n heikosta kilpailukyvyistä huolimatta Suomi pystyy käyttämään hyväkseen maantieteellisen erityisasemansa Venäjän naapurina. Keski-Suomen väestö kasvaa. Siitä seuraa mm. että

- elinkeinot ja yritystoiminta kehittyvät itämarkkinoiden ja -viennin ansiosta
- liikenteessä ja yhteysverkoissa itäyhteydet korostuvat pohjoinen - etelä -suuntauksen ohella
- osaamisen kehittämisessä korostuvat itään suuntautuvat elinkeinot ja spesialiteetit
- väestö ja työvoima kasvavat erityisesti niillä paikkakunnilla, joissa on itään suuntautuvaa tavaravienttiä ja joissa on idän markkinoille soveltuvaa palveluosaamista kuten matkailua

Maakunnan kannalta suotuisin kehitysurat vastaa ensimmäistä skenaariota: "maailmanranta kevyt kiertää".

6. Keski-Suomen kriittiset menestystekijät

Keski-Suomen positiivinen kehitys on monen tekijän summa, joista tulevaisuuden kannalta tärkeimmät ovat:

1. Maakunnan yhteinen tahtotila ja johtajuus
2. Yritystoiminnan menestys globaalitaloudessa
3. Hyvinvointi- ja muiden palvelujen uusiutuminen
4. Korkealaatuinen infrastruktuuri ja aluerakenne sekä elinympäristö
5. Osaamisen kehittäminen ja ylläpitäminen
6. Luonnonvarojen kestävä hyödyntäminen

Maakunnan yhteisellä tahtotilalla tarkoitetaan sitä, että maakunnan visio, tavoitteet, toimenpiteiden valinta ja toteuttaminen valmistellaan maakuntavaltuuston poliittisella johtajuudella sekä keskeisten toimijoiden kanssa yhteistyössä. Päätöksentekijöillä tulee olla käytettävissään laaja asiantuntemus ja näkemys. Hyvä johtajuus edellyttää myös kriisitilanteiden havainnointia ja toimintakykyä.

Yritystoiminnan menestys globaalitaloudessa on välttämätöntä visiossa määritellyn hyvinvoinnin saavuttamiseksi. Keski-Suomen asema kasvavilla, kansainvälistyvillä ja kiristyvillä markkinoilla on olennaisesti riippuvainen yritystoiminnasta. Maaseudun alue- ja yhdyskuntarakennetta sekä hankepanostuksia pyritään kehittämään siten, että yritysten tuotantoa voitaisiin siirtää sinne, ellei tuotannon ole pakko sijaita kaupunkikeskuksissa. Yrittäjyyden esteitä poistaisi lainsäädännön yksinkertaistaminen, viranomaisyhteistyö ja tietoteknologiaan perustuvat palvelut sekä verotuksen uudistaminen ja yrittäjäturvan parantaminen. Maakunnallisena ongelmana pidetään nykyisten yrittäjien ikääntymistä ja toimialanäkökulmas- ta yksipuolista yrityscenttää. Yritystoiminnan

kehittämiseen perustuvat kuntien erikoistumis- valinnat ovat lähtökohtana myös maakunta- suunnitelmassa.

Hyvinvointi- ja peruspalvelujen saatavuus varmistetaan julkisen sektorin ja yksityisten palveluntuottajien sekä asukkaiden yhteistyöl- lä. Keski-Suomen tavoitteena on turvata kansa- laisten hyvinvointi. Peruspalvelut määritellään ihmisten normaaliin päivittäiseen elämiseen liittyviksi palveluiksi. Hyvinvointipalveluihin kuuluvat esim. terveydenhuolto-, sosiaali-, lii- kunta- ja kulttuuripalvelut sekä nuorisolle suun- natut palvelut. Hyvinvointipalvelut sisältävät peruspalveluja ja päinvastoin. Niitä toteuttavat kunnat, yritykset ja järjestöt. Positiivinen palve- luasenne luo alueelle vetovoimaa. Keski-Suo- men positiivista mielikuvaa luovat myös vahva maakunnallinen itsetunto, luovuus ja avoimuus.

Hyvinvointi- ja peruspalveluita kehittämällä maakuntaan luodaan sosiaalisen pääoman kas- vun ja *yhteisöllisyyden* kierre, joka luo henkistä hyvinvointia ja luottamuksellista ilmapiiriä lä- hiyhteisöihin. Yhteinen haaste on kasvattaa asukkaiden mahdollisuuksia paikallisiin ja kansainvälisiin kohtaamisiin, osallistumiseen ja toisistaan välittämiseen ja luoda Keski-Suo- mesta ihmisten maakunta.

Tiukkeneva julkistalous tulee lisäämään yhtei- söllistä toimintaa, mm. nuoriso-, liikunta- ja kulttuuripalveluita tuotetaan entistä enem- män yhteisöllisesti. Hyvinvointipalvelujen tuot- tajana kolmas sektori vahvistuu. Erityisesti maaseudulla yhteisöllisen toiminnan tukena toimivat paikalliset maaseudun kehittämisyh- distykset, joiden kautta kehittämisrahoitusta ja neuvontaa on osittain organisoitu.

Tasapainoisen *aluerakenteen*⁸ toteutuminen on ratkaisevaa Keski-Suomen tulevaisuuden kannalta. Maakunnan on valittava keskusseu- tua ja maaseutua parhaiten tukevia toiminta- linjoja. Yhteiskunnan monipuolinen muuttu-

⁸ **Aluerakenteella** tarkoitetaan tässä maakuntasuunnitelmassa sekä yhdyskuntien sijoittumista että yhdyskuntia toisiinsa kytkeviä sosiaalisia ja fyysisiä verkkoja. Sen keskeisimpiä osia ovat tuotantotoiminnot ja yritykset, väestö, asutus, sosiaa- linen perusrakenne (yksityiset ja julkiset palvelut), tekninen perusrakenne sekä luonto. **Yhdyskuntarakenteella** tarkoite- taan puolestaan mainittujen toimintojen yleispiirteistä sijoittumista ja keskinäisiä suhteita yksittäisessä yhdyskunnassa tai työssäkäyntialueella, joka voi sisältää yhden tai useamman pääkeskuksen ja niihin liittyvät alakeskukset sekä vastaavat toiminnalliset ja rakenteelliset verkostot kuin edellä.

minen sekä julkistalouden kustannuskriisi pakottavat perus- ja hyvinvointipalveluiden uusiin järjestelyihin sekä kunta- ja muun hallintorakenteen kehittämiseen tehokkuuden ja laatuvaatimusten mukaisesti.

Monikeskuksinen aluerakenne edellyttää toimintojen ja toimijoiden tiivistä verkottumista ja kehittämistoimien suuntaamista maakuntakeskuksen ohella myös pienempiin keskuksiin niin, että maakunnan taloudellinen kasvu saadaan mahdollisimman suureksi.

Osaaminen ja uuden luominen ovat voimavaroja, jotka vaikuttavat kehittämiseen kaikilla toimialoilla. Menestys vaatii yrittäviä, osaavia, innovatiivisia ja ahkeria ihmisiä, jotka soveltavat tietoaan palvelujen ja muun tuotannon tarpeisiin. Maakunnan menestyminen uuden tekniikan kehittämisessä ja soveltamisessa tarjoaa runsaasti uusia työtehtäviä monilla toimialoilla. Ne edellyttävät tekniikan, luonnontieteiden, ympäristötietouden ja kansainvälisyyden osaamista.

Huippuosaamisen vienti on aluetalouden kasvun perusta. Siksi on tärkeää, että Jyväskylän yliopisto ja ammattikorkeakoulu vastaavat kasvavien huippualojen, kuten elektroniikan, tietoliikenne- ja tietotekniikan sekä biotekniikan koulutus- ja tutkimustarpeisiin.

Osaava työvoima on kaikkein tärkein kilpailutekijä. Jyväskylää kehitetään valtakunnallisena ja kansainvälisenä tutkimus- ja koulutuskeskuksena ja vahvistetaan sen osaamis- ja luomisimagoa. Osaamisen kasvun tulee näkyä myös yrityksissä. Maakunnan oppimiskeskusten verkoston kehittäminen ja osaamisresurssien hyödyntäminen ovat kaikkien seutujen (Jämsä, Keuruu, Saarijärvi-Viitasaari, Äänekoski, Joutsa) ja kuntien kannalta merkittäviä.

Infrastruktuuri (perusrakenne)⁹ tarkoittaa ole-massa olevaa laajaa rakennetta, johon fyysinen ja sosiaalinen palveluvarustus perustuu. Kun maakunta ja valtio yhdessä pitävät infrastruktuurin hyvässä kunnossa, se luo suotuisat edellytykset maakunnan toiminnoille ja kehitykselle. Perusrakenteen puutteet merkitsevät siitä riippuvan tuotannon romahtamista. Tavoitteen

na pidetään nopeiden verkkoyhteyksien pikaista toteuttamista sekä tiemäärärahojen kasvattamista koko maakunnassa.

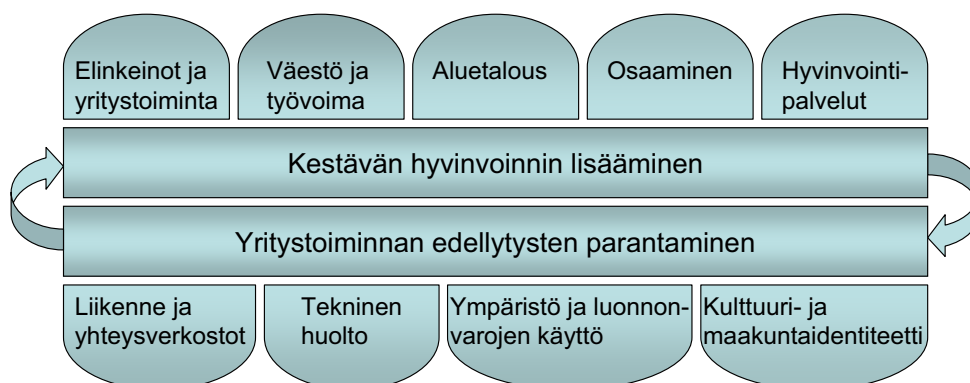
Visiossa esitetty ”elämänlaadun maakunta” sisältää myös *asuin- ja muun ympäristön* kehittämistä niin, että maakunnan houkuttelevuus kasvaa. Siihen sisältyy luonnonympäristön ja kulttuuriarvojen säilyminen. Uusilla innovatiivisilla ympäristöteknisillä ratkaisuilla tuetaan ympäristön laadun parantamista ja kohenetaan elämänlaatua sekä tuotetaan kestävää sosiaalista, ekologista ja taloudellista kehitystä.

Keski-Suomessa on mittavat luonnonvarat: metsä, turve, kallio- ja kiviaines, pohja- ja pintavesi sekä pelto. Metsä on niistä taloudellisesti tärkein luonnonvara. Metsien puuston määrä kasvaa edelleen, koska kasvu on poistumaa suurempi. Luonnonvarojen hyödyntäminen kestävästi ja moniarvoisesti sosiaaliset, ekologiset ja taloudelliset näkökohdat huomioiden on tärkeää. Yhdistettynä osaamiseen ja muihin resursseihin Keski-Suomen luonnonvaroja voidaan hyödyntää tulevaisuudessa monipuolisemmin ja runsaammin.

⁹ Maakunnan fyysisistä infrastruktuuria ovat esim. tie-, rautatie-, lento- vesi-, energia- ja tietoliikenneverkot ja sosiaalista infrastruktuuria esim. sosiaali- ja terveys- sekä koulupalvelut kauppa-, pankki- ja vakuutustoiminta. Internet on yhä merkittävämpi maailmanlaajuinen infrastruktuurin osa.

7. Keski-Suomen kehittämisen tavoitteet

Tavoitteiden toteutuminen vaatii maakunnan toimijoilta vahvaa sitoutumista. Lähtökohdat sekä sektorikohtaiset vahvuudet ja ongelmat on esitetty maakuntasuunnitelman valmisteluasiakirjoissa. Tavoitteena on luoda edellytyksiä osaamiseen ja kestäväan kehitykseen¹⁰ perustavalle taloudelliselle kasvulle, elinkeinotoiminnan kehitykselle ja työllisyyden parantamiselle, joilla taataan alueiden kilpailukykyä ja hyvinvointia. Lisäksi tavoitteena on vähentää alueiden kehittyneisyyseroja ja parantaa väestön elinoloja sekä edistää alueiden tasapainoista kehittämistä.

Kuva 4. Kestävä kilpailukyvyn ja hyvinvoinnin kasvu. Kestävän hyvinvoinnin lisääminen ja yritystoiminnan parantaminen leikkaavat ja läpäisevät kaikki kehittämistavoitteet.

Maakunnan tarkemmat kehittämisen tavoitteet ja toimintalinjat esitetään maakuntakaavassa sekä maakuntaohjelmassa, joka laaditaan neljän vuoden välein. Yksityiskohtaiset toimenpiteet esitetään vuosittain laadittavissa toteuttamissuunnitelmissa.

7.1 Väestökehitys ja työvoima

Kehitysnäkymät

Keski-Suomen väestökasvu keskittyy Jyväskylän seudulle. Väestöltään ikääntyvät maaseutukunnat kärsivät väestötappiota. Suurten ikäluokien eläköityminen heijastuu ikärakenteeseen ja työmarkkinoihin jo nykyisen vuosikymmenen loppupuolelta lähtien. Keski-Suomen vuoden 2002 maakuntasuunnitelmassa maakunnan väestötavoitteeksi vuodelle 2010 asetettiin 270 000 henkeä. Nykyisen kehityksen jatkuessa tämä tavoite saavutetaan etuajassa.

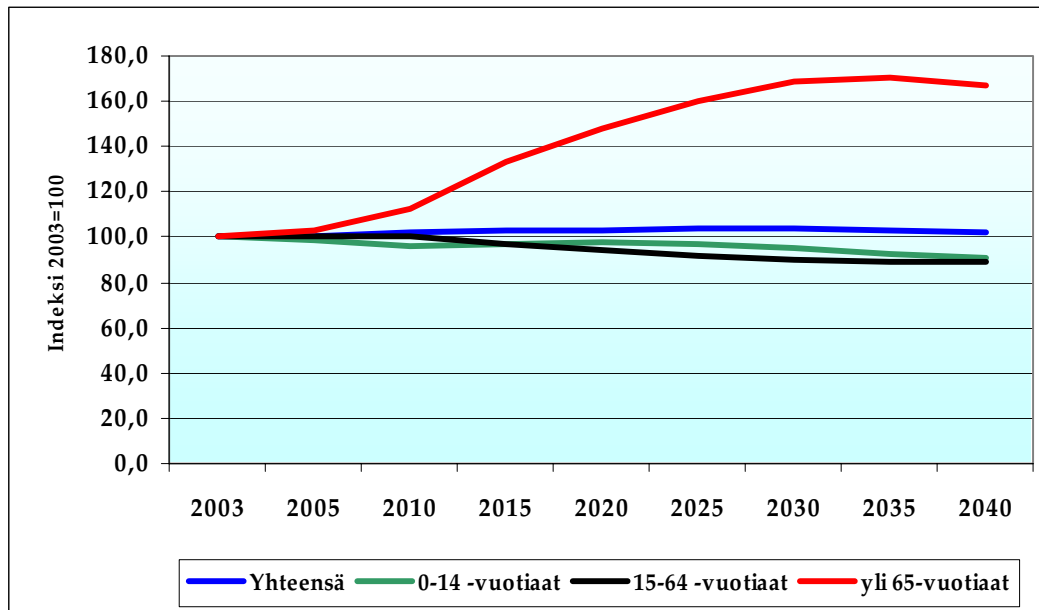
Tilastokeskuksen demografiseen trendilaskelmaan perustuvan väestöennusteen (syksy 2004) mukaan nykytason syntyvyyden, siirtolaisuuden ja viime vuosien maassamuuton jatkuessa Keski-Suomen kokonaisväestömäärä kasvaa 2020-luvun loppupuolelle saakka ja kääntyy tämän jälkeen loivaan laskuun. Vuoteen 2040 asti ulottuvan ennusteen mukaan maakunta pysyy koko tarkastelujakson ajan muuttovoittomaakuntana, mutta vuosittainen kuolleiden määrä ylittää syntyneiden määrän jo 2020-luvun alussa.

¹⁰ *kestävällä kehityksellä* tarkoitetaan tässä, että talous, ihminen ja ympäristö otetaan tasavertaisesti huomioon päätöksenteossa ja toiminnassa

Väestö vanhenee tulevina vuosina merkittävästi koko maassa, sillä tulevaisuudessa kuolleisuus jatkaa alenemistaan eikä syntyvyys oleellisesti muutu. Myös Keski-Suomessa eri ikäryhmissä tapahtuu suuria muutoksia vuoteen 2030 mennessä nykykehityksen jatkuessa. Suhteellisesti eniten kasvaa yli 75-vuotiaiden määrä. Työikäinen väestö (15-64-vuotiaat), kuten myös nuorten ikäluokka (0-14-vuotiaat) pienenee maakunnassa.

juuhteen. Vaikka ikäluokastaan pääosa nuorista hakeutuu korkeatasoiseen koulutukseen, tutkinnon suorittaneista vain 4-5 prosenttia ryhtyy yrittäjiksi.

Keski-Suomen työvoimavarat ja -resurssit ovat suhteellisen hyvät ja maakunta pystyy tuottamaan osaavaa työvoimaa työnantajien tarpeisiin. 2000-luvun alkuvuosina maakunnan työvoiman määrä on ollut vakaa ja jopa hieman

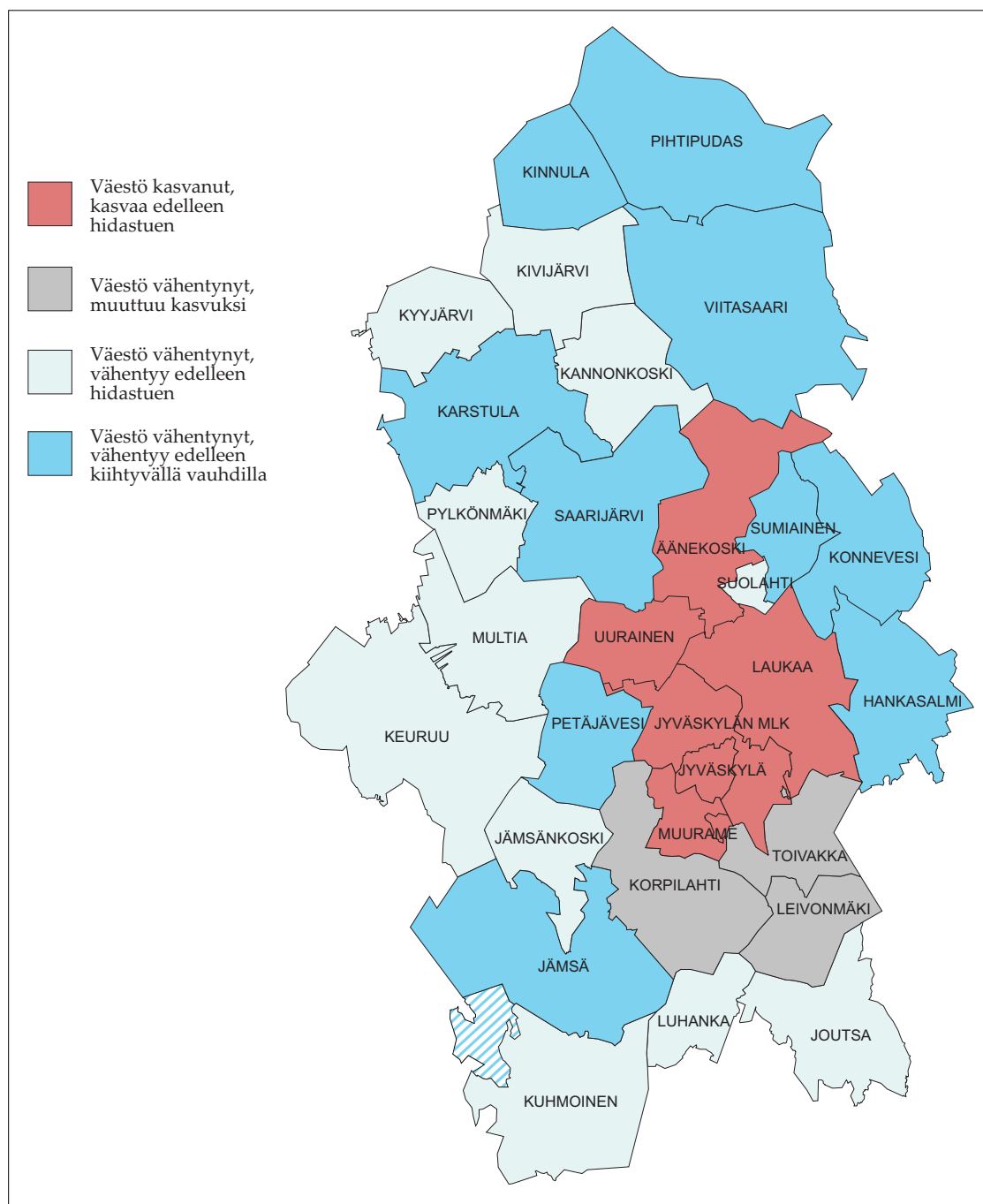
Kuva 5. Keski-Suomen väestöennuste ikäryhmittäin 2005–2040 (2003=100). (Tilastokeskus)

Yleinen työvoimapula ei toteudu seuraavien vuosikymmenien aikana, mutta osaavan työvoiman saatavuusongelmia ilmenee ammattialoittain ja toimialakohtaisesti. Työelämään tulevien ikäluokkien koko on liian pieni suhteessa avautuvien työpaikkojen kokonaismäärään. Kotimaisella työvoimalla ei välttämättä tyydytetä kaikkien alojen työvoimatarpeita, vaan on varauduttava osaavan ulkomaisen työvoiman hyödyntämiseen.

Pitkän aikavälin ennusteiden mukaan korkeaa osaamista ja koulutusta vaativat ammatit kasvattavat painoarvoaan Suomen taloudessa. Suorittavassa työssä työllisten määrän vähenys jatkuu. Työpaikkojen oletetaan lisääntyvän asiantuntijuuteen perustuvissa tietoammateissa ja palvelualoilla. Erityinen tulevaisuuden kehittämishaaste on nuorten laimea into yrittä-

nouseva Jyväskylän seudun ansiosta. Työllisten määrä seutukunnissa on pysynyt suhteellisen vakaana.

Tulevina vuosina maa- ja metsätalouden työpaikat vähenevät edelleen ja teollisuudenkin työpaikat todennäköisesti laskevat. Selvää kasvua tapahtuu kaupan ja matkailun sekä palveluiden työpaikoissa. Maatalouden kehitys eroaa metsätaloudesta. Metsänhoitotöiden koneellistuminen vähentää työpaikkoja, mutta muut metsätyöt (lisääntyvät hakkuut ja erityisesti harvennusmäärät, metsäenergia) vaikuttavat toiseen suuntaan. Maakunnassa on hyvät edellytykset metsään perustuvalle yrittäjyydelle.

Kuva 6. Keski-Suomen väestömuutos 1980-2004 ja Tilastokeskuksen demografinen trendiennuste 2005-2040 kunnittain. (Fin-Auguri/Tilastokeskus)¹¹
(Jämsään 1.1.2007 siirtyvä Längelmäen osa on huomioitu sinisellä viivoituksella.)

¹¹ Väestömuutosarviot perustuvat Tilastokeskuksen kunnittaiseen ennusteeseen. Maakuntasuunnitelman kokonaisväestötavoite vuodelle 2015 on Tilastokeskuksen ennustetta selvästi korkeampi, mutta tavoitetta ei ole jaettu kuntakohtaisiksi luvuiksi.

Tavoitteet

Keski-Suomen väestötavoitteeksi vuodelle 2015 asetetaan 275 000 henkeä.

Väestötavoitteen 2015 asettaminen Tilastokeskuksen trendikehitystä korkeammalle tasolle on perusteltua ja siihen on mahdollisuuksia mm. kehittämällä voimakkaasti uutta teknologiaa ja kasvualoja, huolehtimalla vahvojen maakunnallisten toimialojen kilpailukyvyistä, ylläpitämällä kattavaa mutta kustannustehokasta palveluverkkoa sekä varmistamalla Keski-Suomen pysyminen vetovoimaisena maakuntana. Väestölisäys edellyttää lisäksi Keski-Suomen säilymistä vahvana koulutusmaakuntana. Nykyisin suurin väestökeskittäjä maassamme on koulutus: jokaisesta ikäluokasta hakeutuu korkea-kouluihin jopa noin 65–70 prosenttia.

Keski-Suomessa on jo aktiivisesti sopeuduttu työelämän tuleviin muutoksiin. Tulevina vuosina työvoiman osaamispääoma korostuu entisestään ja tietoteknistyminen lisääntyy edelleen. Moniosaamista ja jatkuvaa työssä oppimista ei edellytetä vain asiantuntija-ammateissa toimivilta, vaan niitä vaaditaan tulevaisuudessa myös suorittavaa työtä tekevilta. Kansainvälistyminen jatkuu yritystoiminnassa ja käytännössä tämä näkyy työpaikoilla mm. työskentelyn lisääntymisenä ulkomailla.

Tavoitteena on, että keskisuomalainen työvoima riittää määrällisesti maakunnan tarpeisiin ja on ammatillisesti motivoitunutta, osaavaa ja työelämätarpeita vastaavaa. Työelämävaatimusten ja koulutussisältöjen kohtaaminen pitää varmistaa aktiivisilla toimenpiteillä hyvässä ajoin ennen suurta ikärakennemurrosta. Kaikessa työllisyyttä edistävässä toiminnassa on pyrittävä lisäämään maakunnan nykyistä työllisyysastetta ja työn tuottavuuden nostaminen on otettava tavoitteeksi toimialoittaisessa kehittämistoiminnassa. Työvoiman riittävyys on varmistettava monipuolisilla keinoin.

- Varmistetaan maakunnan säilyminen väestönkasvun maakuntana.
- Edistetään toimia, jotka tasapainottavat maakunnan sisäistä väestökehitystä.
- Lisätään maakunnan vetovoimaa muuttovoiton voimistamiseksi.
- Vahvistetaan toimialoittaisella ja muulla kehittämistyöllä kasvualojen toimintaedellytyksiä.
- Nostetaan työn tuottavuutta ja työhön osallistumisen astetta työttömyyden vähentämiseksi.
- Edistetään eri suoritustason työpaikkojen syntyä.

7.2 Aluetalous

Kehitysnäkymät

Keski-Suomen aluetalouden kehittämiseen vaikuttavat mm. vaikeasti ennakoitavat maailman-kaupan kehittyminen, maakunnan asema valtiontalouden resurssienjaossa sekä maakunnan omien resurssivirtojen liikkeet. Talouden selkäranka on metsäklusteriin tukeutuva vientiteollisuus, jonka kilpailukyky myös pitkälle määrittää maakunnan alue-bkt:n kehitystä ja seutujen sijoittumista valtakunnallisessa aluetuotevertailussa. Keski-Suomi säilyttää asemansa julkisten palveluiden maakuntana ennen muuta merkittävien koulutus- ja tutkimusorganisaati-

oidensa vuoksi. Julkisiin palveluihin kohdentuu valtion talousarvion kautta resursseja maan keskiarvoa enemmän.

Kuntien talous vaikeutuu. Terveyspalvelumenojen on arvioitu kasvavan koko maassa vuosina 2006-2020 noin prosentin vuodessa ja sosiaalimenojen vuosina 2006-2020 noin 2,1 prosenttia vuodessa ja vuosina 2011-2020 noin 1,9 prosenttia vuodessa. Vain koulutuspalveluiden kustannusten on arvioitu hienoisesti vähenevän vastaavana ajanjaksona 0,5 ja 0,3 prosenttia vuodessa.

Maakunnan tuotannon arvonlisäys on ollut viime vuosina selvästi maan keskiarvoa hitaampaa. Ostovoimakorjattu arvonlisäys henkeä kohden on Keski-Suomessa 4 prosenttia alhaisempi kuin uusien jäsenmaiden liittymisen jälkeisessä EU:ssa keskimäärin. Bruttokansantuote henkilöä kohden on noin 17 prosenttia maan keskiarvon alapuolella.

Tavoitteena on saavuttaa yritystoimintaa stimuloimalla bruttokansantuotteen valtakunnallinen keskiarvo (euroa/asukas) v. 2015 mennessä.

Kunnat vastaavat hyvinvointi- ja peruspalveluiden järjestämisestä. Huomattava osa palvelutuotannosta säilyy kunnilla myös suunnittelujaksolla. Ikääntymisen vaikutuksesta sosiaali- ja terveyspalveluiden menot kasvavat erittäin nopeasti. Vuonna 2015 ikääntyneen väestönosan hyvinvointipalveluiden järjestämisestä on Keski-Suomen kunnille tulossa yli 60 miljoonan euron vuotuinen lisälasku. Kuntien taloustilanne luo osaltaan paineita kuntien yhteistyön syventämiselle.

Tavoitteet

Päätavoite on maakunnan vakaa ja positiivinen talouden kehitys. Aluetaloudellista ja yritystoiminnan päättäväisyyttä pyritään säilyttämään maakunnassa. Taloudellisesti kestävä kehitys on mahdollista saavuttaa vahvasti yrittäjyyteen perustuvalla toimintastrategialla, jonka keskei-

siä osatekijöitä ovat yrittäjämysteinen, motivoiva sekä yrittäjämäistä toimintaa luova ja vahvistava maakunnallinen kulttuuri. Keski-Suomen liitto on vastuussa yrittäjyyden henkisestä johtajuudesta, jota toteutetaan verkostomaisesti yhteistyössä TE-keskuksen, yrittäjien, ammattijärjestöjen, elinkeinoyhtiöiden ja muiden sosiaalipartnereiden kanssa mm. maakuntaohjelmalla ja vuotuisilla toteuttamisasiakirjoilla.

- Osallistutaan maakunnan kärkiyritysten alihankkija- ja järjestelmätoimittajaverkoston rakentamiseen.
- Vahvistetaan maakunnan asemaa koulutuksen ja osaamisen maakuntana.
- Varaudutaan väestön ikääntymisestä aiheutuviin sosiaali- ja terveydenhuollon lisäkustannuksiin.
- Vahvistetaan aluetaloutta ja ulotetaan tasapainoinen palvelurakenne koko maakuntaan.
- Toimitaan siten, että palvelutarjonta vastaa alueen väestömäärää.
- Vaikutetaan valtion resurssien kohdentumiseen maakuntaan.
- Pyritään vaikuttamaan valtion ja kuntien kustannusjakoon.

7.3 Elinkeinojen ja yritystoiminnan kehittäminen

Kehitysnäkymät

Keski-Suomessa on vahva metsäklusteri. Vahvan metsäteollisuuden lisäksi maakunnassa on paljon metsäteollisuuden koneita ja laitteita valmistavaa teollisuutta sekä alan koulutusta ja tutkimusta. Metsäteollisuuden kilpailu kiristyy entisestään. Toimintaympäristössä tapahtuvat kansainväliset muutokset vaikuttavat metsätalouteen. Esimerkiksi paperin käytön kasvun hiipuminen Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa, Venäjän metsäteollisuuden nousu ja Etelä-Ame-

rikan nopeakasvuisten puiden käytön lisääntyminen vaikuttavat myös Keski-Suomeen. Tämän vuoksi tulee kiinnittää huomiota keski-suomalaisen metsäteollisuuden ja metsätalouden toimintaedellytysten turvaamiseen. Bioenergia tulee olemaan kasvava liiketoiminta-ala.

Maakunnan perinteisesti vahvojen teollisten toimialojen odotetaan pääosin säilyttävän asemansa myös suunnittelujaksolla. Prosessiteollisuuden, suurten konepajojen ja puunjalostusyk-

siköiden sekä metalli- ja puualan kilpailukyky kehittyä maailman markkinoiden kehityksen mukaan. Keski-Suomessa on huolehdittava tuotekehitys- ja henkilöstöresurssien riittävyydestä. Energia- ja ympäristöteknologiat ovat kasvavia aloja, joiden kehittämiseen maakunnalla on hyvät edellytykset. Tieto- ja viestintäteknologian kehittyminen on sidoksissa alan sovellusmahdollisuuksiin maakunnan vahvoilla kärkitoimialoilla.

Maakunnan kannalta merkittävää on pk-teollisuuden kehittyminen. Yritysten kehittämisessä tärkeimpiä osa-alueita ovat yritysten kannattavuus, kilpailukyky, kasvu, kansainvälistyminen sekä kumppanuus. Maakuntavaltuusto ja -hallitus toimivat yrittäjyyden henkisenä johtajana: yrittäjyyttä eteenpäin vievien ratkaisujen löytäminen, konkreettisten toimien kehittäminen ja toimeenpano on näiden elinten tärkein tehtävä ja vastuu.

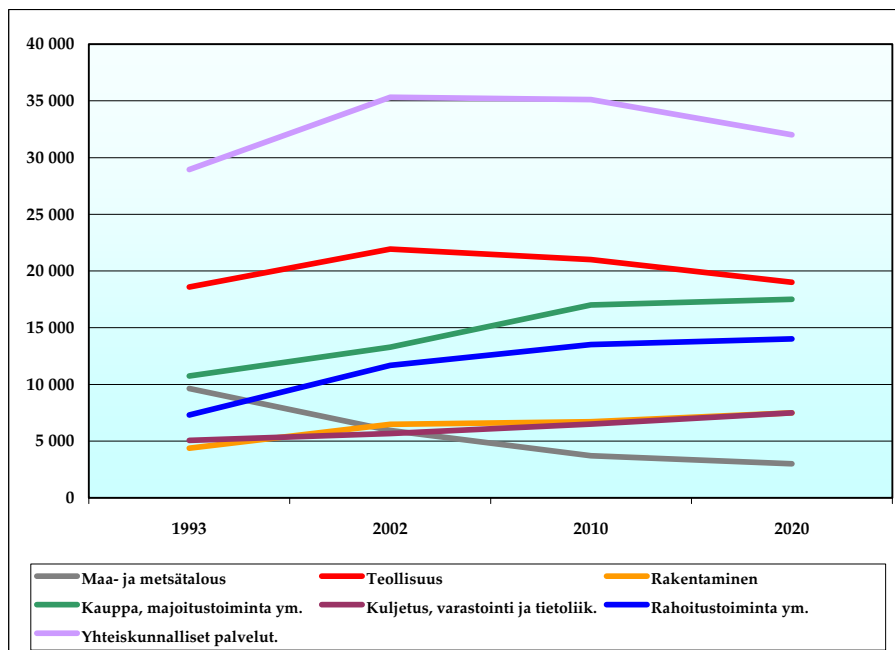
Rakentaminen teollistuu edelleen ja rakennusalan työtilaisuudet ja yritykset keskittyvät väestön kasvualueille. Kaupan keskittyminen suuriin yksiköihin sekä väestön väheneminen ja ikääntyminen maakunnan keskuseudun ulkopuolella muuttavat kaupan rakennetta voimakkaasti. Vähittäiskaupan suuryksiköille

(MRL 58 §) tarkoitettuja keskustatoimintojen alueita on Jyväskylän yhtenäisellä kaupunkivyöhykkeellä sekä Äänekoskella ja Jämsässä. Erikoiskauppa keskittyy Jyväskylän seutukunnalle. Maakunnan vetovoimaisuutta matkailukohteena vahvistetaan verkottamalla alan toimijoita kilpailukykyisiksi ja riittävän suuriksi palveluntuottajiksi.

Palvelujen osuus elinkeinorakenteesta kasvaa tulevaisuudessa. Tämä näkyy erityisesti julkisten ja yksityisten hyvinvointipalvelujen tarjonnan lisääntymisenä. Alalle syntyy uudenlaista tarjontaa tyydyttämään kasvavaa kysyntää.

Alkutuotannosta vapautuu globalisointiprosessin myötä henkilöresursseja muuhun yritystoimintaan. Maatilojen määrä vähenee voimakkaasti v. 2008-2012. Tuotantotason ylläpitäminen edellyttää jäljelle jääviltä kotieläintiloilta huomattavia investointeja. Samalla tilat ulkoistavat osan työstään, mikä luo uusia mahdollisuuksia esim. koneyrityksille ja taloushallinnon palveluille.

Erityinen haaste on nuorten viljelijöiden saaminen kotieläintalouden piiriin. Maatalouden sivutoimisuus lisääntyy kaupunkien ympäristössä kotieläintalouden keskittyessä Viitasaaren,

Kuva 7. Työpaikat v. 1993-2020.

Saarijärven, Joutsan ja Keuruun seutukunnille. Yli 70 prosenttia maatalouden rahavirroista menee kotieläintiloille.

Tavoitteet

Maakunnan vetovoimaisuutta vahvistetaan kasvattamalla hyvinvointiin liittyviä palveluita, teknologian osaamista sekä matkailu-, messu- ja kongressitoimintaa, metsä- ja ympäristö-osaamista ja valtakunnallisesti merkittävän elintarvikejalostuksen lisäksi myös lähiruokaa tarjoavaa pienimuotoisempaa elintarviketuotantoa.

Tavoitteena on luoda keskisuurille yrityksille hyvät edellytykset jatkaa kasvua ja kansainvälistymistä. Menetystekijöitä ovat liiketoiminta-osaaminen, erikoistuminen ja verkottuminen. Yrityksiin liittyvän tutkimustoiminnan ja innovaatioiden julkisrahoituksen riittävydestä ja ideoiden kaupallistamisesta tulee huolehtia. Innovaatiojärjestelmä uudistetaan palvelemaan yritystoiminnan tarpeita.

Yrittäjyyden motivaatio, aate ja aktiivisuus nostetaan Suomen huipputasolle vaikuttamalla yhteiskunnan eri tahoihin, myös muihin kuin yrittäjiin. Yhteiskunnan toimijoita on koulutettava yrittäjyyden ymmärtämiseen. Yrittäjiä on tuettava niin, että koulutus- ja rahoitusorganisaatioita sekä muita voimavaroja hyödynnetään verkostomaisesti.

Toimialojen kilpailukykyä nostetaan etsimällä määrätietoisesti uusia liiketoimintamahdollisuuksia, tukemalla tuotekehitystoimintaa ja vahvistamalla osaamista. Yritysten sukupolvenvaihdoksista huolehditaan.

Maatilatalouden lähtökohtana on nykyisen kokonaistuotannon säilyttäminen. Tärkeimmät tuotantosunnat ovat maito ja liha. Nykyiset tuotantoresurssit, kuten viljelykelpoinen pelto-

maa ja tuotantokiintiöt on pidettävä täyskätössä. Maaseudun elinvoimaisuus edellyttää lisäksi muilta tuotantoa jatkavilta maataloilta parempaa toiminnan tuottavuutta. Samalla on huolehdittava työhyvinvoinnista ja luotava työmahdollisuuksia, esimerkiksi koneurakointia, myös muille maaseudulla asuville. Metsänomistajien osaamista vahvistetaan, että toimialan taloudelliset tulokset saavutettaisiin.

Metsätalouden ja koko metsäklusterin kehittymisedellytykset maakunnassa turvataan. Bioenergia-alalle kehitetään kannattavaa liiketoimintaa ja Keski-Suomesta kehitetään bioenergia-alan tutkimuksen, tuotekehityksen, laitevalmistuksen, koulutuksen ja energiayrittäjyyden kärkimaakunta.

- Tunnistetaan yhteiskunnan yrittäjävastuu eli hyvinvoinnin perustana on kannattava yritystoiminta.
- Edistetään yritysten kannattavuutta, kilpailukykyä, kansainvälistymistä, kasvua sekä kumppanuutta.
- Tunnistetaan ja ennakoidaan osaamistarpeet ja varmistetaan työvoiman saatavuus.
- Aktivoidaan uuden yritystoiminnan syntymistä.
- Etsitään ikääntyneiden yrittäjien tilalle jatkaja (sukupolvenvaihdokset).
- Kehitetään pk-yritysten toimintaympäristöä.
- Huolehditaan alkutuotannon kehittämisestä ja jatkojalostuksesta sekä perusteellisuudesta (metsäklusteri).

7.4 Osaamisen vahvistaminen

Kehitysnäkymät

Työn ja työelämän murros, suurten ikäluokkien poistuminen työelämästä, yrittäjien sukupolvenvaihdot, kasvualojen työvoimatarpeet ja uuden tuotannon rakentaminen edellyttävät koulutukselta nopeaa ja joustavaa reagointia osaamistarpeisiin. Työvoiman poistuma vuosina 2005–2015 on 45 000 – 48 000 työntekijää. Koulutetun työvoiman tarve on lähes sama. Tarve vaihtelee suuresti eri toimialoilla. Nuorten ikäluokkien koko pienenee yli 10 prosentilla. Koulutuksella on huolehdittava kaikkien ikäluokkien osaamistasosta. Koulutuksesta ja työelämästä syrjäytyvien määrä on minimoitava.

Työvoiman vaihtuvuus uudistaa työyhteisöjä ja ammattirakenteita sekä työn sisältöjä. Työelämän sisäiseen kulttuurin muutokseen vaikuttavat nuorten ikäluokkien arvomaailman muutokset, monikulttuurisuus ja kansainvälistyminen sekä koulutukseen liittyvä vahva luovuuden ja innovatiivisuuden vaatimus. Yrittäjyyden asettaminen maakunnan vision keskeiseksi kulmakiveksi edellyttää yhteisen toimintakulttuurin merkittävää muutosta. Muutokset koulutusorganisaatioissa, koulutuksessa ja arvoissa lisäävät kertautuvasti yrittäjyyttä.

Maakunnan koulutus- ja kehittämisorganisaatioiden verkostoyhteistyö tiivistyy, sopeutuu alueelliseen kehitykseen sekä väestön ikäluokkien muutoksiin ja samalla oppilaitosten erikoistuminen lisääntyy. Koulutusta tarjoavat sekä alueelliset että valtakunnalliset toimijat. Kansainvälinen yhteistyö ja osaamisen kansainväliset valmiudet vahvistuvat.

Tietoyhteiskunnan kehitys ja tietoyhteiskunta-valmiudet lisäävät kansalaisten mahdollisuuksia henkilökohtaisiin valintoihin ja opinpolkuihin koulutuksessa sekä oman osaamisensa vahvistamisessa. Yritysten kyky soveltaa tietotekniikkaa liiketoiminnassaan kasvaa.

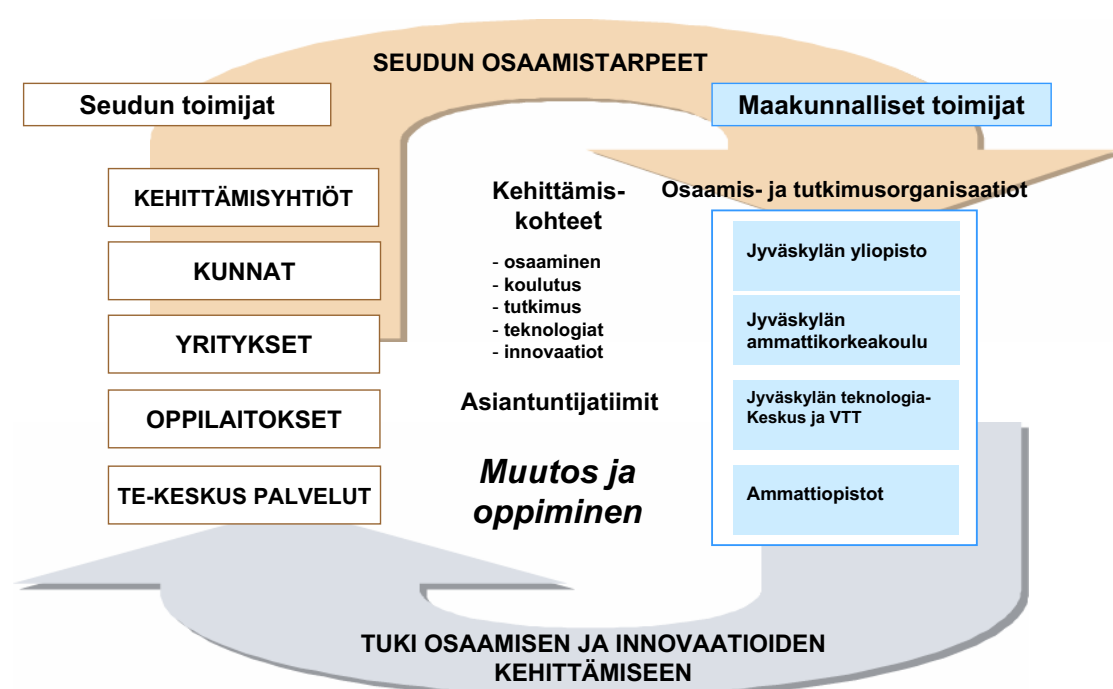
Yhteiskuntakehitys, kuten kuntatalouden kehittämisen ja uudenlaisen yhteistyön tarve, uudistavat elinkeinoelämän ja julkishallinnon palvelurakennetta ja toimijoiden rooleja. Julkishallinnon uudistumista tukee hyvinvointipalvelujen ja –teknologian osaaminen. Keski-Suomen profiili opetuksen ja kasvatuksen

maakuntana vahvistuu. Samalla maakunnassa vahvistuu kansallinen ja kansainvälinen tutkimus- ja kehittämistoiminta sekä T&K-toiminta. Kehitykselle luo perustan yliopiston ja tutkimusorganisaatioiden huippututkimus, poikkitieteellinen yhteistyö sekä maakunnan perusosaamisaloihin liittyvä korkeakouluyhteistyö.

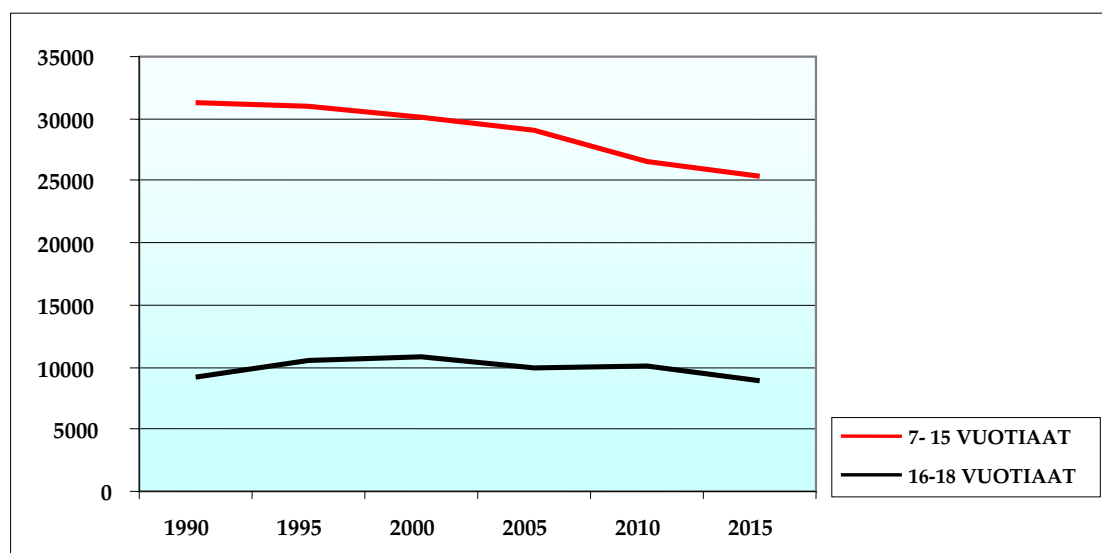
Tavoitteet

Kasvatus, koulutus, tutkimus ja vapaa sivistystyö ovat maakunnan vahva *erikoistumisalue*, jolle perustuvat taloudellinen kehitys ja toimialojen uudistuminen. Yksilön kannalta koulutuksen tarjoamat henkilökohtaiset kehittymismahdollisuudet ja elämänkaaren mittainen koulutus rakentavat osaltaan elämänlaatua. Tavoitteena on, että maakunta huolehtii *koko ikäluokan* koulutuksesta ja kasvatuksesta.

Keski-Suomi kehittyy oppivana alueena. Se edellyttää toimijoiden tiivistä yhteistyötä ja kumppanuutta. Kilpailukykyä vahvistetaan yhdessä oppimalla, osaamista tuottamalla, vaihtamalla ja soveltamalla. Tietoyhteiskunnan mahdollisuuksia hyödyntävä oppiminen ja oppimisympäristöjen kehittyminen ovat tärkeässä asemassa. Oppiva alue rakentaa aktiivisesti tieto- ja innovaatioverkostoja. Oppivan alueen toimintatavat, avoimuus ja luottamus, ulottuvat myös *kansainväliseen* yhteistyöhön, mikä lisää maakunnan sosiaalista ja inhimillistä pääoma.

Kuva 8. Keski-Suomen oppimis- ja innovaatioverkosto.

Kuva 9. Keski-Suomen nuorten ikäluokkien kehitys 1990-2015. (Tilastokeskus)

Koulutustarjontaa kehitetään yritysten ja työpaikkojen koulutustarpeita ennakoiduksi sekä nopeasti ja joustavasti osaamistarpeita tyydyttäväksi. Muuttuviin tarpeisiin vastataan jo peruskoulutuksessa, jossa yhdistyvät yleissivistävän koulutuksen, kädentaitojen, kielitaidon sekä erilaisen oppimisen ja erityisopetuksen vaatimukset. Uudistuva aikuiskoulutus reagoi nopeasti yritystoiminnan tarpeisiin. Näin vaikutetaan maakunnan työpaikkakehitykseen ja vetovoimaisuuteen. Kehityksen perustan luo yliopiston ja tutkimusorganisaatioiden huippututkimus, poikkitieteellinen yhteistyö sekä maakunnan perusosaamisaloihin liittyvä korkeakouluyhteistyö. Koulutuksen, tutkimuksen ja yritysten yhteistyön parhaat innovaatiot ovat osa menestyvää liiketoimintaa.

Elinkeinojen kehittymisen yksi edellytys on metsä- ja metalliklustereihin sekä energia- ja ympäristöteknologiaan liittyvä teknologinen osaaminen. Tietoyhteiskuntavalmiudet ja tietoverkot uudistavat teollisten pk-yritysten liiketoimintoja ja kasvukykyä. Teollisessa ja elinkeinolämää palvelevassa toiminnassa vahvistetaan maakunnan ydin- ja kärkiosaamisalueita, paperikoneteknologiaa, IC-teknologiaa, energia- ja ympäristöteknologiaa sekä nano- ja hyvinvointiteknologiaa.

Yrityksiltä odotetaan yhä parempaa asiakashallintaa ja palveluosaamista. Vaatimukset koskevat myös julkista ja yksityistä palvelutarjontaa. Sosiaali- ja terveysala tarvitsee lisää osaavaa työvoimaa. Palveluosaamista ja -kulttuuria voidaan pitää maakunnan vetovoimatekijänä sekä yksityissektorilla että julkisessa ja yritysten palvelutoiminnassa.

Maaseudun elinkeinojen uudistaminen ja monipuolistaminen edellyttävät muutoksia koulutuksessa ja osaamisessa. Maataloudessa ja maaseudun yritystoiminnassa, erityisesti kasvavilla maataloilla, tarvitaan liiketoimintaosaamista. Osa-aikaviljelyn lisääntyessä on huolehdittava perustuotannon koulutuksesta. Maaseudun pienyritykset tarvitsevat osaamista tuotannon lisäksi myös markkinoinnissa ja verkostoitumisessa.

- Aikuiskoulutuksella tuetaan työyhteisöjen kykyä uudistua ja kehittyä.
- Yrittäjyys- ja liiketoiminta-ajattelua vahvistetaan.
- Luodaan valmiudet kansainväliseen verkottumiseen ja globaaliin työskentelyyn.
- Luodaan vahva alue- ja työelämälähtöinen oppimispaikkojen verkko.
- Mahdollistetaan elinikäinen opinpolku ja taitojen kehittäminen.
- Vahvistetaan yliopiston ja ammattikorkeakouluopetuksen ja tutkimuksen kansainvälistä kilpailukykyä, resursseja, teknologista kehitysperstua ja erikoistumista sekä kasvatetaan aluevaikuttavuutta.
- Vahvistetaan ammatillisen koulutuksen yhtenäistä laatukuvaa, työelämälähtöisyyttä, toisen asteen yhteistyötä ja kykyä sopeutua muuttuviin osaamistarpeisiin.
- Vahvistetaan Keski-Suomen asemaa opetuksen ja kasvatuksen kansallisesti ja kansainvälisesti vaikuttavana osaamiskeskittymänä.

7.5 Hyvinvointipalvelut

Kehitysnäkymät

Väestön ikääntyminen lisää palvelujen kysyntää hoidon tarpeen ja uusien odotusten myötä. Yhä vaativammat asiakkaat tahtovat valinnanmahdollisuuksia, jolloin palvelujen tarjonnassa on oltava aitoa kilpailua. Ennaltaehkäisevän liikunta- ja terveystyön merkitys kasvaa, sillä hyväkuntoisten vanhusten itsenäinen kotona selviytyminen tuo julkiselle sektorille merkittäviä säästöjä. Jotta kasvavaan palvelukysyntään kyetään vastaamaan, tarvitaan sekä sosiaalisia että teknologisia innovaatioita ja kansalaistointia. Palvelurakenteissa on varauduttava sosiaali- ja terveydenhuollon lisääntyviin kustannuksiin.

Hyvinvointipalvelut säilyvät suunnittelujaksolla suurelta osin kuntien vastuulla, kuitenkin siten, että kuntien ja hallintokuntien rajat ylittää palvelutuotannossa selvästi nykyistä useammin. Tulevaisuuden hyvinvointipalveluja tuottavat erilaisten toimijoiden (sosiaali, terveys, nuoriso, liikunta) verkostot, joissa ovat mukana julkiset ja yksityiset palvelujen tuottajat sekä kolmas sektori. Uusi teknologia tarjoaa mahdollisuuksia myös harvaan asuttujen alueiden palvelujen säilymiselle. Toimintamalleja kehitetään väestön hyvinvoinnin turvaamiseksi.

Yksityiset hyvinvointipalvelut kehittyvät kysynnän mukaan. Voimakkainta kasvu on maakuntakeskuksessa ja sen välittömässä ympäristössä.

Tavoitteet

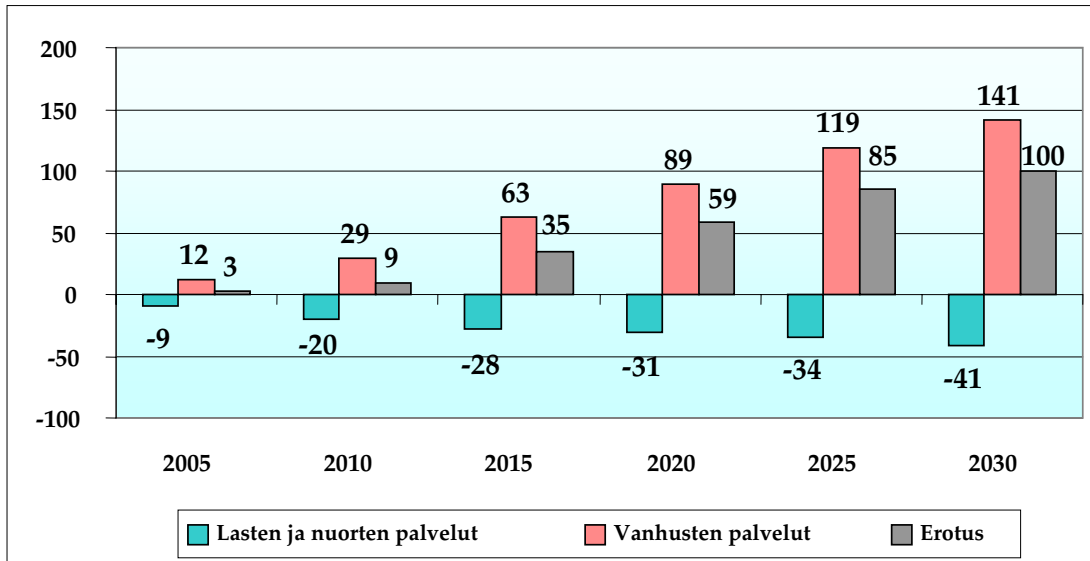
Sosiaalinen eheys, kestävät ratkaisut ja alueen kilpailukyky ovat hyvinvointistrategian pääperiaatteet. Sosiaalinen eheys tarkoittaa hyvinvoinnin tasa-arvoista toteutumista eri väestöryhmissä ja alueilla. Painopisteenä on lasten ja nuorten hyvinvointi sekä iäkkäiden elämänlaatu. Kestävät ratkaisut edellyttävät maakunnassa yhteistyötä ja sitoutumista hyvinvointipolitiikkaan. Osaratkaisuna voivat olla kuntien palvelusitoumukset, joissa taataan palvelutaso, henkilöstön kehittäminen ja työkyvyn ylläpito. Hyvinvoiva ja monipuolisia vapaa-ajan ja mm. liikunnan palveluja tarjoava asuin ympäristö tukee maakunnan kilpailukykyä ja menestystä.

Salliva ja kannustava monikulttuurisuus luo kansainvälisesti houkuttelevia asuin ympäristöjä ja yhteisöjä. Hyvinvointipalveluja tuetaan asiakaslähtöisesti ja kansansairauksien estämiseksi suositetaan terveitä elämäntapoja kuten liikuntaa.

Palvelutarpeeseen vaikuttavia keinoja ovat ennalta ehkäisevä työ, hoitoketjujen toimivuuden yhteisvastuullinen kehittäminen, sopimusohjaus, rakenteiden ja prosessien uudistaminen, osaamisketjujen muodostaminen, yhteisöasot, lääkinnällisten palveluiden alueelliset kokonaisuudet sekä vaihtoehtoiset palveluiden järjestämistavat.

Hyvinvointipalveluita kootaan seudullisiksi ja osa palveluista järjestetään maakunnallisina. Lastensuojelu, päihdehuolto ja kehitysvammanhuolto rakentuvat maakunnallisen mallin mukaan, jota toteutetaan osittain seudullisena. Terveystyön lääkinnälliset tukipalvelut, kuten lääkehuolto, kuvantamispalveluiden arkistointi sekä laboratoriojärjestelmät kootaan maakunnallisesti yhteen. Seudullisina ratkaistaan mm. ruokahuollon, materiaalitoimintojen, kiinteistöhuollon sekä taloushallinnon kysymykset.

Keski-Suomen hyvinvointipalvelujen kehittämisen keskeinen haaste ilmenee seuraavalla sivulla olevasta kuviosta. Alan kustannuskehitystä ennakoitiin Keski-Suomen sosiaali- ja terveystyön palvelustrategiassa (Keski-Suomen liitto, Jyväskylä, 2004): väestön ikääntymisen todettiin aiheuttavan lisääntyvänä hoidon ja hoivan tarpeena maakunnassa lähes 90 miljoonan euron vuotuisen lisäkustannuksen vuoteen 2020 mennessä. Nuorisoikäluokkien pienenemisestä johtuen nuorten palveluiden kustannukset olisivat vastaavana ajankohtana noin 30 miljoonaa euroa pienemmät. Vuonna 2030 olisi kuntien menotaloutta sopeutettava väestön ikääntymisen ja nuorten määrän vähenemisen vuoksi 100 miljoonalla eurolla.

Kuva 10. Palvelurakenteen muutos 2001-2030 hyvinvointipalveluissa ml. peruskoulu ja lukio (miljoonaa euroa/v). (Keski-Suomen sosiaali- ja terveystoimen palvelustrategia)

- Korostetaan ennaltaehkäisevän toiminnan merkitystä.
- Varmistetaan hyvinvointipalvelujen saatavuus koko maakunnassa.
- Tuetaan osaavan työvoiman saatavuutta edistäviä toimia.
- Panostetaan huippuosaamiseen ja ammatilliseen taitoon.
- Kehitetään palvelutuotannon yhteistyöverkostoja.
- Parannetaan kolmannen sektorin osallistumismahdollisuuksia.
- Seurataan hyvinvoinnin kehittymistä maakunnassa ja reagoidaan nopeasti hyvinvointia uhkaaviin tekijöihin.
- Korostetaan kansalaisten vastuuta omasta hyvinvoinnistaan.
- Järjestetään palvelut kansalaislähtöisesti.
- Toteutetaan hyvinvointia tukevat peruspalvelut samanaikaisesti alueen rakentamisen kanssa.

7.6 Liikenne ja yhteysverkostot

Kehitysnäkymät

Keski-Suomi on valtakunnallinen liikenteen solmukohta. Maakunnan liikenteellinen sijainti luo edellytykset valtakunnallisen, eri liikenne- muodot käsittävän logistisen keskuksen toteutumiseen. Keski-Suomen kilpailukyvyyn vahvistamisessa liikenneverkkojen toimivuudella, logististen toimintojen tehokkuudella ja logistiikan osaamisella on keskeinen merkitys. Yritystoiminnan, koulutuksen ja tutkimustoiminnan verkostoituminen tukee valtakunnallisen osaamiskeskittymän kehitystä Keski-Suomessa.

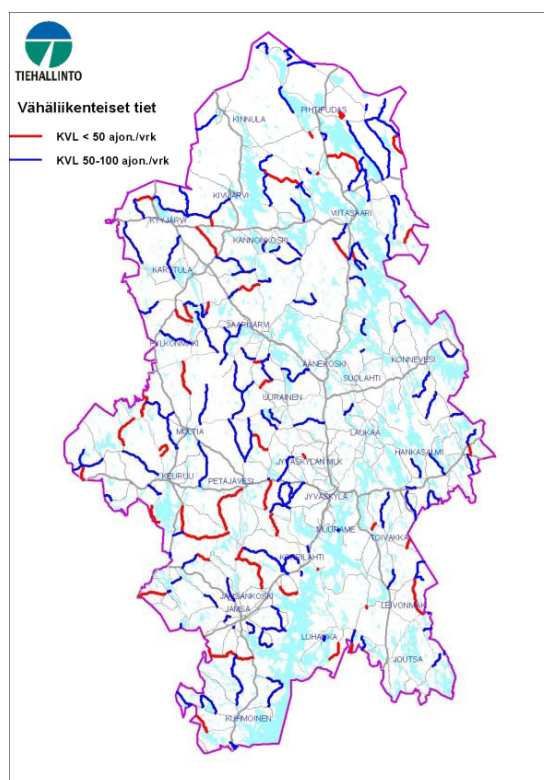
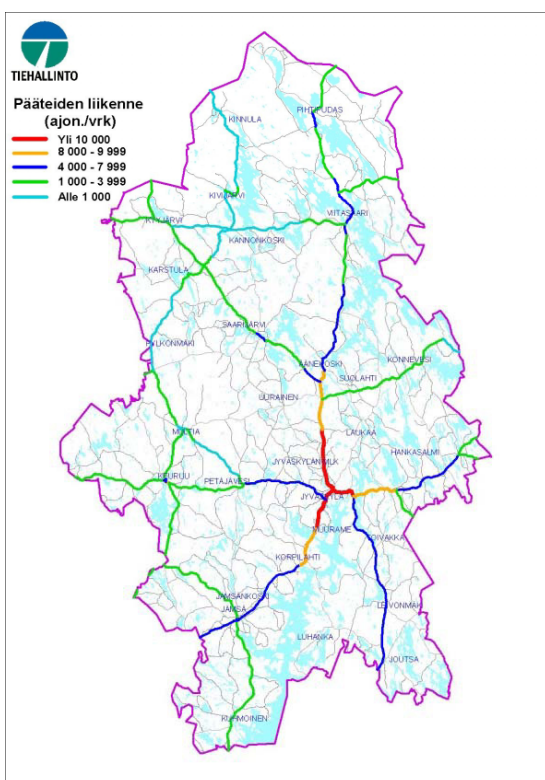
Pääteiden kehittämistarve ja panostukset pääteiden liikenteen hoitoon kasvavat liikenteen lisääntyessä. Liikenne keskittyy pääteille ja taajamaympäristöihin ja haja-asutusalueiden alemmalla tiestöllä liikenne vähenee käyttäjämäärien laskiessa (kuva 11). Vähäliikenteisten yleisten teiden määrä kasvaa, niiden tienpito vaikeutuu, hoitotaso laskee ja palvelutaso heikenee. Liikenteen perusverkot ovat valtion kustannusvastuulla ja kehittämisnäkymät ovat

valtakunnallisesti huonot. Julkisten tukijärjestelmien on kuitenkin otettava huomioon alemmalla tieverkolla tapahtuvat muutokset. On harkittava tukijärjestelmien muuttamista tai maakunnallisesti uudentyypisten rahoitusjärjestelmien käyttöönottoa.

Alueen kilpailukyvyyn kannalta tärkeitä ovat valtakunnalliset yhteydet pääkaupunkiseudulle, satamiin ja suurimpiin keskuksiin sekä hyvät kansalliset ja kansainväliset lentoyhteydet. Liikenneyhteydet ja logistiset järjestelmät ovat alueen vetovoimaisuuden ja elinkeinojen kannattavan kasvun kannalta kriittisiä menestyskijöitä.

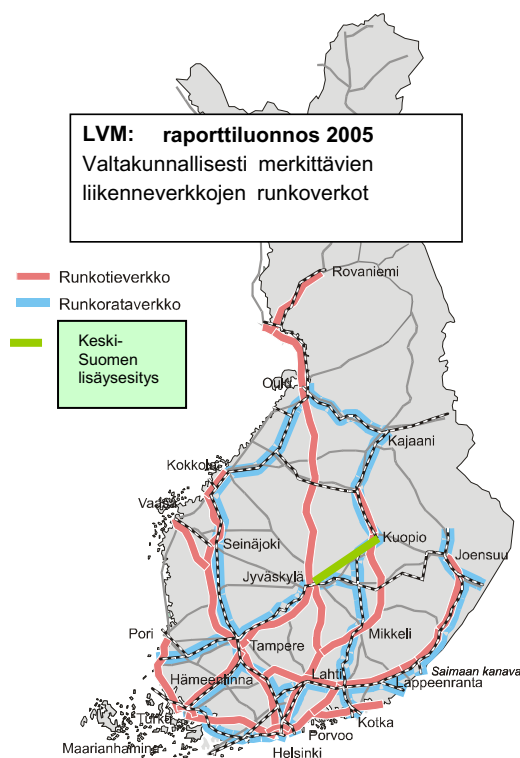
Tavoitteet

Liikenneverkkojen ja liikenteen hoidon tavoitteena on elinkeinoelämän kuljetusten ja kansalaisten liikkumisen perustarpeiden tyydyttäminen ja kansainvälisten yhteyksien parantaminen.

Kuva 11. Liikenne keskittyy pääteille ja vähäliikenteisten yleisten teiden määrä lisääntyy.

Pääteiden liikennöitävyyttä ja turvallisuutta parannetaan maakunnan kehityksen kannalta keskeisillä, valtakunnallisesti merkittävillä runkoteilla, valtateilla 4 ja 9. Liikenne- ja viestintäministeriön runkoverkkoluonnosta täydennetään lisäämällä siihen valtatieosuus Jyväskylä-Kuopio. Runkoteita kehitetään moottoriväylinä tai 4-kaistaisina väylinä välillä Lusi-Jyväskylä-Äänekoski ja Jämsä-Jyväskylä sekä muualla ohituskaistateinä. Viisarimäen-Kanavuoren välinen jakso toteutetaan kokonaan uuteen maastokäytävään.

Kuva 12. LVM:n runkoverkkoluonnos vaatii poikittaistiestön täydentämistä.

Keskipohjolan - Pietarin poikittaisyhteyksiä haittaavan puuttuvan osuuden rakentamisesta Vaasan valtatielle (vt 18) tehdään ratkaisu. Valtatiellä 13 välillä Äänekoski-Kyyjärvi sekä valtatiellä 23 välillä Jyväskylä-Keuruu pidetään tavoitteena merkittävää tiestandardin parantamista. Muulla päätieverkolla (vt 16 ja 24 sekä kt 56, 58, 69 ja nykyinen kt 77) turvataan liikenteen sujuvuus ja turvallisuus paikallisilla toimilla ja tarpeen mukaan ohituskaistoilla. Sininen tie (kt 77) muutetaan valtatieksi pohjoisen

Keski-Suomen alueellisen kehityksen ja elinkeinojen tukemiseksi. Tavoitteena pidetään samoin vt 4:n ja vt 9:n yhdistämistä parantamalla ja osittain rakentamalla Toivakan Viisarimäen ja Hankasalmen Niemisjärven välinen tieyhteys. Yhteys tarjoaa lyhimmän reitin Pohjois-Savon ja pääkaupunkiseudun välillä. Keskeisimpien pääteiden kehittäminen edellyttää maakuntien välistä yhteistoimintaa.

Kuntien yhteistoimintaa palvelevia **seututeitä ja yhdysteitä** kehitetään yhtenäiseen laatutason. **Alemman tiestön** tasoa nostetaan ja turvataan myös tärkeimmillä yksityisverkon osilla ympärivuotisesti maaseudun toimintojen vaatima ja kilpailukyvyn kannalta tärkeä painorajoittamaton liikenne mm. liittyen metsäteollisuuden puuhuoltoon. Liikennejärjestelmän edellyttämä peruspalvelutaso alemmalla tiestöllä turvataan käyttäjämäärien laskiessakin. Edistetään sellaisten julkisten tukijärjestelmien kehittämistä, jotka ottavat huomioon alemmalla tieverkolla tapahtuvat muutokset ja turvaavat peruspalvelutason säilymisen. Taajamissa painotetaan viihtyisää asumisympäristöä ja liikenteen palveluita. **Kevytwäyliä** toteutetaan koulu- ja työmatkoja palveleville reiteille parantamaan liikenteen sujuvuutta ja turvallisuutta. Maakunnan tiestön kehittäminen edellyttää tienpidon rahoitustason nostoa.

Erityisesti maaseudun **joukkoliikenteeseen** saadaan merkittävä muutos, kun perustetaan maakunnan kattava matkojen yhdistelyjärjestelmä, Keski-Suomen matkapalvelukeskus. Valtion tuen vähentyessä matkojen yhdistely on ainoa tapa turvata maaseudun joukkoliikenteen hoito ja kohtuullinen peruspalvelutaso.

Rautatieliikenteessä tulee toteuttaa valtakunnallisesti merkittävään runkoverkkoon kuuluvan pääradan nopeat henkilöliikenneyhteydet väleillä Kuopio-Jyväskylä ja Jyväskylä-Tampere-Helsinki. Rataosan Jyväskylä-Tampere välityskyky on turvattava toteuttamalla kaksoisraide ja Jämsän oikaisut. Lisäksi kunnostetaan vähäliikenteisiksi luokiteltuja ratoja, kuten Haapajärven rata. Haapamäen henkilöjunayhteydet turvataan. Keskeiset teollisuusradat sähköistetään kuljetusten sujuvuuden ja tehokkuuden parantamiseksi.

Uusia lentoyhteyksiä kotimaahan ja ulkomaisille avainreiteille pyritään avaamaan. Uusina kehittämissuuntina ovat Oulu sekä Tukholma, Kööpenhamina ja Pohjois-Saksa. Lentorahtitoiminnan edellytyksiä Jyväskylän lentoasemalla vahvistetaan.

Meriyhteys on maakunnan **vesiliikenteen** kehittämisen edellytys. Toimiva vesitieverkko muodostaa merkittävän vetovoimatekijän maakunnassa.

Keski-Suomen asemaa valtakunnallisena eri liikennemuotojen **logistisena keskuksena** vahvistetaan. Yliopiston, ammattikorkeakoulun ja ammattiopiston muodostama tieliikenteen osaamiskeskittymä, Innoroad, vahvistaa Keski-Suomen valtakunnallista logistista roolia. Jyväskylän seudulla varaudutaan maantiekuljetuksia ja yhdistettyjä kuljetuksia palvelevien terminaalialueiden toteuttamiseen ja Jyväskylän tavararatapihan siirtoon.

Nopeat ja toimivat **tietoliikenneyhteydet** ovat avainkysymyksiä koko maakunnan yritystoiminnalle, yritysten sijoittumiselle ja verkottumiselle sekä asumiseen liittyville palveluille.

- Maakunnan kiireellisin tiehanke on Heinola-Jyväskylä sekä tien jatkaminen moottoriväylänä Äänekoskelle.
- VT4 välillä Viisarimäki-Kanavuori toteutetaan uuteen maastokäytävään.
- Runkoteitä 4 ja 9 kehitetään muuallakin, taajamien lähialueiden ongelmakohtia pääteillä parannetaan, Vaasan valtatie (vt 18) puuttuva osuus rakennetaan ja muulla päätieverkolla (vt 13, 16, 23, 24, kt 56, 58, 69 ja 77) toteutetaan pienimuotoisempia paikallisia kunnostustoimia.
- Sininen tie muutetaan valtatieksi.
- Seutu- ja yhdysteiden laatutasoa yhtenäistetään.
- Turvataan alemman tiestön peruspalvelutaso ja painorajoittamaton liikenne ympärivuotisesti.
- Kevytväyliä toteutetaan koulu- ja työmatkareiteille.
- Panostetaan pääratojen nopeisiin liikenneyhteyksiin ja välityskyvyn lisäämiseen sekä vähäliikenteisten ratojen kunnon parantamiseen ja turvataan niillä olemassa oleva henkilöjunaliikenne.
- Panostetaan lentoliikenteen kansainvälistymiseen ja rahtitoimintaan.
- Edistetään meriyhteyden toteutumista ja poistetaan vesitieverkon puutteita.
- Vahvistetaan Keski-Suomen logistista roolia ja varaudutaan maantie- ja yhdistettyjen kuljetusten terminaalien toteuttamiseen ja ratapihasiirtoon.
- Mahdollistetaan nopeat tietoliikenneyhteydet kaikille käyttäjille.

7.7 Tekninen huolto

Puhtaiden pohjavesien arvo kasvaa ja laatuvaatimusten mukaista vedenhankintaa tehostetaan. Yhteisten vesijohtoverkostojen piirissä on nyt noin 85 prosenttia Keski-Suomen asukkaista.

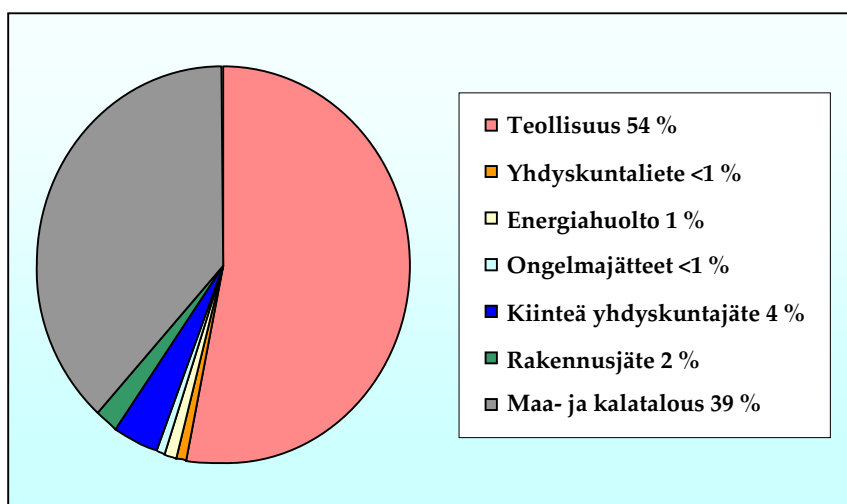
Vesistöjen ja maaperän jätevesikuormitus pienenee. Keskitetyn jätevesijärjestelmän piirissä on tällä hetkellä 78 prosenttia Keski-Suomen väestöstä. Yhteiset viemäriverkostot lisääntyvät ja nykyiset verkostot laajenevat. Pienimuotoisten ekologisten ratkaisujen, kuten biokäymälöiden, hyödyntäminen erityisesti haja-asutusalueilla tulee olemaan talouden ja ympäristön kannalta kilpailukykyinen vaihtoehto.

Teknisen huollon ratkaisuissa laaja kuntayhteistyö on välttämätöntä talouden kiristyessä ja vaatimustason kasvaessa. Ranta-asutuksen tiivistyminen sekä loma-asuntojen varustetason nousu ja käytön ympärivuotisuus vaativat myös ranta-asutuksen verkostoratkaisuja. Tämä parantaa maaseudun vesihuoltoverkostojen toimintamahdollisuuksia vakituisen asutuksen käyttäjämäärien supistuessa.

Jätehuolto keskittyy suuriin yksiköihin. Laitosmainen käsittely lisääntyy ja ympäristöhaitat vähenevät. Loppusijoitettavan jätteen määrä vähenee ja jätteiden lajittelu ja hyödyntäminen raaka-aineena ja energiana tehostuu. Jyväskylä-

län seudun jätteenkäsittelykeskuksena toimiva Mustankorkean loppusijoitusalue ei täytä kiristyvien vaatimusten ehtoja. Yhdyskuntajätteen sisältämän biojätteen erilliskäsittely lisääntyy, polttokelpoisen kuivajakeen (REF) poltto-ongelma ratkaistaan ja rakennusjätteiden hyötykäyttö kasvaa. Puuperäiset jätteet käytetään energiantuotannossa hyväksi. Teollisuuden lietteet poltetaan tai käytetään maanrakennuksessa. Tuhkan hyötykäyttöä lisätään. Jätehuollon toimintoja siirretään lisääntyvässä määrin jätteiden tuottajien vastuulle.

EU:n tavoitteena on lisätä uusiutuvien energialähteiden käyttöä energian tuotannossa. Energiatekniikka kehittyy Keski-Suomessa voimakkaasti ja energia-alan kehitysnäkymät tarjoavat keskisuomaisille mahdollisuuksia kehittyä oman alansa kansainvälisiksi osaajiksi. Fossiilisten polttoaineiden korvaaminen lämmityksessä ja liikenteessä on suuri haaste maakunnan biopolttoaineiden, kuten jalostuskelvottoman puun ja peltobiomassan tuotannolle. On varauduttava uudenlaiseen kysyntään ja tarjontaan, esim. biokaasun tuotantoon. Turpeen käyttöön kohdistuu päästökaupan seurauksena voimakkaita hinnankorotuspaineita. Suomessa turpeen verotuksesta luovutaan ja turpeella tuotetun sähkön verotuki poistetaan pienvoimalaitoksilta. Tällä pyritään turvaa-

Kuva 13. Toimiala- ja jätelajikohtaiset kokonaisjättemäärät Keski-Suomessa vuonna 2000. (Keski-Suomen alueellisen jättesuunnitelman tarkistus, 2003. Keski-Suomen ympäristökeskus.)

maan turpeen kilpailukyky erityisesti suhteessa kivihiileen. Samalla pyritään parantamaan koko turve-elinkeinon toimintaedellytyksiä.

Tavoitteet

Asukkaille ja tuotantotoiminnoille turvataan hyvälaatuisen ja riittävän talousveden saanti. Vesihuollon kehittämissuunnitelmat ja niiden toteutus pidetään ajan tasalla. Kuntien välistä yhteistyötä lisätään. Tavoitteena on, että yhteisiin vesijohtoverkostoihin liittyy 90 prosenttia asukkaista. Haja-asutusalueilla tämä tarkoittaa noin 10 000 asukkaan saamista yhteisten vesijohtoverkostojen piiriin.

Viemäröintiä laajennetaan, liittymistä yhteisviemäröintiin tehostetaan ja kuntien yhteistoimintaa kehitetään. Rakennetaan puuttuvat laitospuhdistamot, tehdään tarvittavat laajennukset ja pidetään puhdistamojen toiminta korkealla tasolla. Haja-asutusalueiden vakituisten asutuksen ja loma-asutuksen kiinteistöille luodaan edellytykset vaatimusten mukaiseen jätevesien käsittelyyn joko kiinteistökohtaisesti tai liittymällä laajentuviin maaseutualueiden teknisen huollon verkostoihin. Liittymisaste keskitettyihin jätevesijärjestelmiin nousee 85 prosenttiin. Haja-asutusalueilla yhteisviemäriin johdetaan noin 15 000 asukkaan jätevedet.

Vesihuollon rahoitusmuotoja kehitetään ja valtion osarahoituksen tasoa nostetaan.

Taloudellisuutta parannetaan tehostamalla puhdistamojen toimintaa ja vähentämällä vuotovesien määrää viemäriverkostojen saneerauksella. Vesistöön johdettavan fosforin määrää vähennetään 20-25 prosenttia nykyisestä. Typen vähennystarve selvitetään vesistökohtaisesti. Teollisuuden jätevedet puhdistetaan tehokkaasti ja yhdyskuntien viemäriverkostoihin johdettavien jätevesien esikäsittelystä huolehditaan.

Jätteen syntymistä vähennetään ja kiinteän yhdyskuntajätteen hyötykäyttöaste nostetaan 70 prosenttiin. Erilliskerätyn biojätteen ja yhdyskuntalietteiden lajittelua ja käsittelyn tasoa parannetaan. Jyväskylän seudulle rakennetaan kuivajätteen käsittelylaitos ja kiirehditään ratkaisua prosessoidun ja laatuvarmennetun kuivajakeen ympäristönsuojeluvaatimukset täyttävästä polttolaitoksesta.

Pilaantuneet maa-alueet saneerataan alueen tulevan käyttötarkoituksen vaatimalle tasolle. Pilaantuneille maamassoille järjestetään vas-

taanotto-, käsittely- ja loppusijoitusmahdollisuudet Keski-Suomessa. Toteutetaan laajamittainen pilaantuneiden maiden käsittelykeskus.

Jätehuoltoyhteistyötä tehostetaan ja jätteiden loppusijoitus keskitetään maakunnassa kolmelle alueelle.

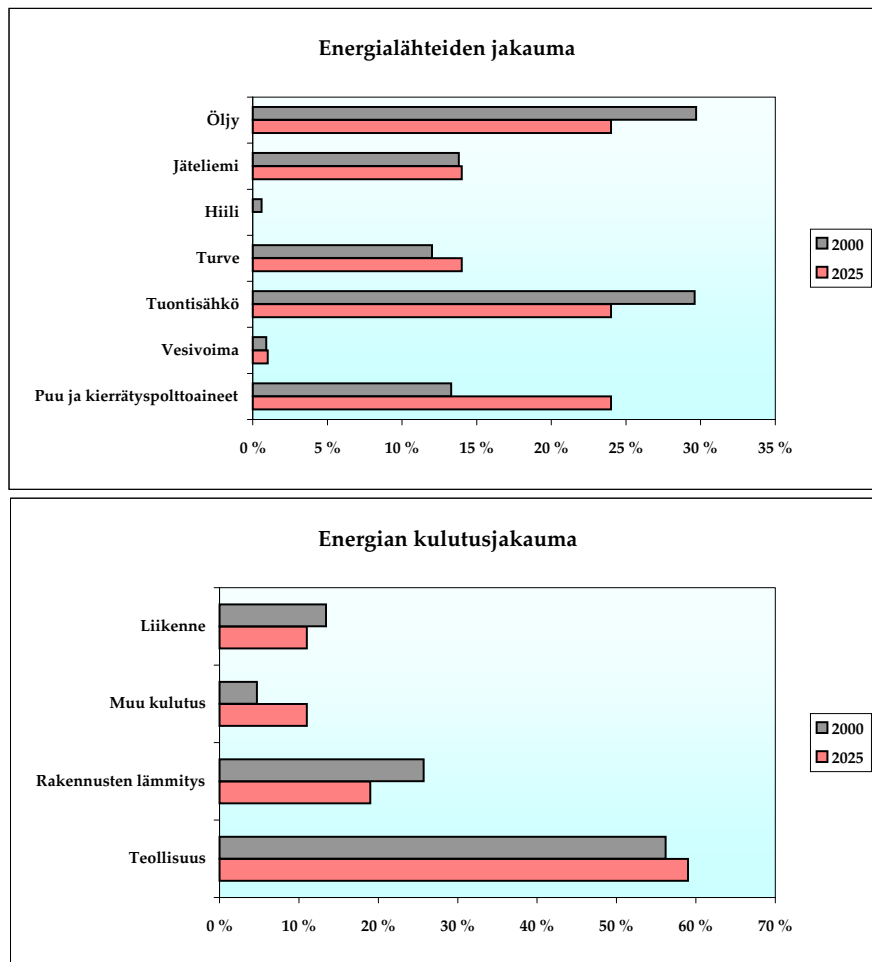
Maakunnan energian käytössä tavoitteena on tehokkuus ja energian säästö sekä energian saannin häiriöttömyys. Energiahuollon omavaraisuutta ja uusiutuvien energialähteiden (puu, turve hitaasti uusiutuvana biopolttoaineena, peltobiomassat, vesivoima, aurinko, tuuli, maalämpö) osuutta maakunnan energiantuotannossa lisätään, samalla kun vähennetään ympäristöhaittoja. Pellettien tuotantoa, markkinointia ja jakelua tehostetaan eri puolilla maakuntaa. Uusissa ja saneerattavissa pienkiinteistöissä tehostetaan kotimaisen energian käyttömahdollisuuksia.

Tavoitteena on, että Keski-Suomi on vuoteen 2015 mennessä fossiilisista polttoaineista vapaa maakunta lukuun ottamatta liikenteen nestemäisiä polttoaineita. Myös osa liikenteen energiatarpeesta pyritään korvaamaan biopohjaisilla polttonesteillä ja biokaasulla. Energiantuotantoa lisätään myös pienissä laitoksissa. Omaa sähköntuotantoa kasvatetaan myös sähköä ja lämpöä tuottavilla ns. CHP-laitoksilla, mikäli tekninen kehitys ja sähkön hinta sen mahdollistaa.

Tavoitteena on energian tehokas ja oikea-aikainen käyttö sekä vähintään 10 prosentin energian säästö sähkön ja lämmön ominaiskulutuksessa. Lisäksi pyritään siihen, että julkinen sektori tekee kaikki hankintansa ja päätöksensä energiatehokkaasti, energiaa säästäen ja ottaen ympäristöarvot huomioon.

Tavoitteena on kansainvälisesti tunnettu ja tunnustettu energiasektori sekä energiateknologia. Mahdollisimman häiriötön sähkönsaanti maakunnassa turvataan varmistamalla sähköverkkojen ja varajärjestelmien toiminta kaikissa olosuhteissa.

Päästöjä ilmaan vähennetään ilmansuojeluohjelmien mukaisesti ja erityisesti voimalaitoksia uusittaessa sekä siirryttäessä ilmansuojelun kannalta haitattomimpiin polttoaineisiin.

Energian kokonaiskulutus Keski-Suomessa v. 2025 21 180 GWh (v. 2000 16 452 GWh)

Kuva 14. Keski-Suomen energiatase vuonna 2025. (Keski-Suomen energiasuunnitelma 2003)

- Turvataan hyvälaatuisen ja riittävän talousveden saanti taajamissa ja maaseudulla. Laajennetaan kuntien yhteistyötä vedenhankinnassa ja jakelussa.
- Laajennetaan kuntien yhteisviemärointiä, tehostetaan puhdistamojen toimintaa ja haja- ja loma-asutuksen jätevesien käsittelyä.
- Vähennetään jätemääriä, tehostetaan jätteiden hyötykäyttöä ja käsittelyä sekä lisätään jätehuoltoyhteistyötä.
- Lisätään energiantuotannon omavaraisuutta ja uusiutuvien energialähteiden, erityisesti puun osuutta tutkimuksen ja tuotekehityksen kautta sekä uusimalla vanhoja ja rakentamalla uusia voimaloita, jotta Keski-Suomi olisi fossiilisista polttoaineista vapaa lukuun ottamatta osaa liikenteen polttoaineista.

7.8 Luonnonvarat ja ympäristö

Kehitysnäkymät

Keski-Suomen hyvinvointi edellyttää, että maakunnassa toimitaan sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä kehityksen periaatteiden mukaan. Se tarkoittaa mm. luonnon monimuotoisuuden turvaamista, kulttuuriympäristöjen hoitamista, luonnonvarojen kestävä käyttöä ja sosiaalista yhteisvastuuta.

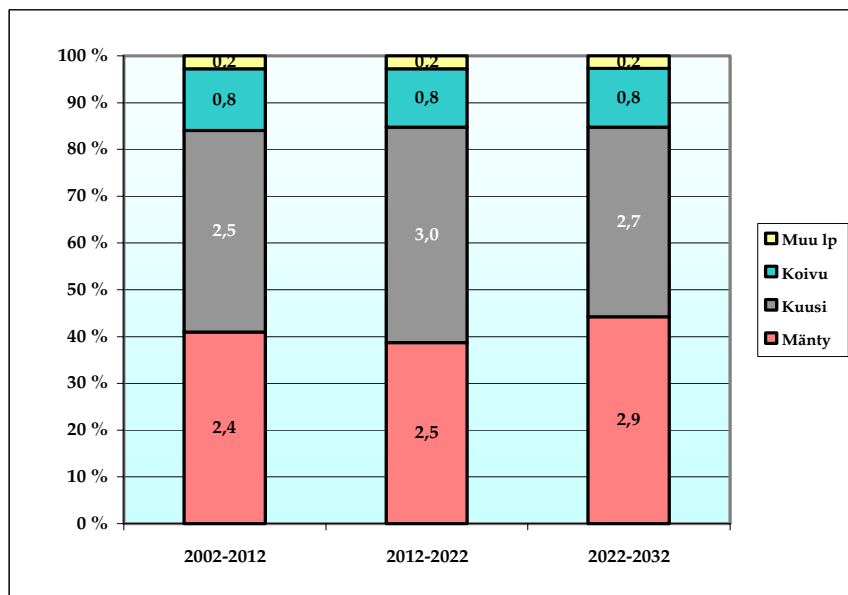
Keski-Suomen luonnon rikkaus perustuu metsien, vesistöjen, kallioiden ja soiden sekä maatalousalueiden kirjoon. Rikkaassa luonnossamme on runsaasti eliölajeja. Luonto tarjoaa paitsi raaka-aineita ja uusiutuvaa energiaa, myös virkistystä ja kulttuurista voimaa. Keski-Suomen keskeinen vahvuus on puu.

Tulevaisuudessa luonnonvaroja voidaan käyttää raaka-aineina entistä monipuolisemmin. Keski-Suomella on mahdollisuus kehittyä erityisesti luontoon perustuvien matkailupalvelujen osajaksi, mikä tukee seutujen tasapuolista kehittämistä. Vahvuutemme on Jyväskylän yliopiston ympäristötieteiden korkea taso ja osaaminen tieteiden soveltamisessa.

Tavoitteet

Luonnonvarojen moniarvoisessa käytössä otetaan huomioon riittävä suojele sekä elinkeinoelämän pitkän aikavälin tarpeet ja kestävä hyödyntäminen niin, että luonnonvarojen saatavuus turvataan myös tuleville sukupolville.

Metsätalous säilyy Keski-Suomen kriittisenä menestystekijänä. Sen toimintaedellytykset tulee turvata ja kehittää: talousmetsien hakkuita voidaan lisätä puoli miljoonaa kuutiometriä vuodessa. Puuraaka-aineen tarjontaa, saatavuutta ja kysyntää vahvistetaan maakunnallisilla toimilla. Metsiä hoidetaan hyvin ja metsätalouden tieverkosto pidetään kunnossa. Metsänomistajien osaamista ja kiinnostusta metsäomaisuuden ja metsäluonnon vaalimiseen vahvistetaan neuvonnalla ja koulutuksella. Metsätalouden työvoiman riittävyys turvataan lisäämällä nuorten tietoa ja kiinnostusta metsäalasta. Metsäalan yrittäjyyden toimintaedellytyksiä parannetaan. Tärkeää on turvata vesiensuojelu ja metsien virkistyskäyttömahdollisuudet sekä metsätalouden yleinen hyväksyttävyys ja metsien arvo muillekin kuin metsänomistajille.

Kuva 15. Suurin kestävä hakkuukertymä puulajeittain (miljoonaa kuutiota/v).
(Metsäntutkimuslaitos)

Bioenergian ja muiden **uusiutuvien energia-muotojen** käytön lisääminen edellyttää raaka-ainevarojen turvaamista. Puuenergian käyttöä pyritään lisäämään, mutta se vaatii turvetta tukipolttoaineena. Turvetuotantoa harjoitetaan siinä laajuudessa, että turve riittää lämpölaitoksille ja teollisuudelle.

Turvetuotannon vaikutuksia on tarkasteltava valuma-alueittain ottaen huomioon vesiensuojelun asettamat vaatimukset sekä luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen. Turvetuotanto-alueiksi varataan ensisijaisesti jo ojitettuja soita. Turpeen osuus EU:n energiapolitiikassa ja sen soveltaminen Suomessa ja lähialueilla aiheuttaa epävarmuutta.

Valtakunnalliset **suojeleuhjelmat** toteutetaan pääosin vuoteen 2007 mennessä. Keskisuomalaisille turvataan hyvä ympäristö. Luonnon-suojelun lisätarvetta kohdistuu metsäluontoon.

Metsien monimuotoisuuden turvaamista on linjattu Etelä-Suomen metsien suojelutoimikunnan (METSO) mietinnössä, joka ohjaa viranomaisten toimintaa. METSOn johtava periaate on vapaaehtoinen suojele ja suojelusta maksettava täysi korvaus. Myös talousmetsien sertifiointi turvaa monimuotoisuutta, mutta muuttuneiden biotooppien (mm. pienvedet, korvet, letot, lehdot) osalta tarvitaan ennallistamista ja suojelutoimia. Lisäksi tulisi määritellä maakunnan arvokkaimmat monimuotoiset, metsäiset suo- ja lampialueiden kokonaisuudet, jossa suojelun, hoidon ja käytön tavoitteet sovitetaan yhteen tavanomaista laajemmilla yhtenäisillä alueilla. Tulevaisuudessa kiinnitetään erityistä huomiota suojeltaviksi luokiteltuihin uhanalaisiin lajeihin, Natura 2000-alueiden luontotyyppien ja lajien suotuisan suojelutason saavuttamiseen sekä Natura 2000-alueiden hoidon ja käytön laajamittaiseen suunnitteluun.

Päijänteen vesistöalue muodostaa eteläisen Manner-Suomen tärkeimmän luontoresurssi-alueen. Päijänteen monipuolista taloudellista ja ympäristöllistä hyödyntämistä selvitetään yhdessä Päijät-Hämeen kuntien, viranomaisten, yrittäjien, maa- ja vesialueiden omistajien ja muiden toimijoiden kanssa.

Kaivannaisteollisuuden toimintaedellytykset turvataan alan teollisuutta ja muuta kiviaineksen käyttöä varten. Sen vuoksi harjuaineksen sekä sitä korvaavan kiviaineksen ottamisalueet tulee varata kaavoituksessa. Arvokkaan harju-luonnon ja kallioalueiden turvaamisesta vastaavat kunnat päätöksillään. Biologiset ja ekologiset suojeluarvot on tässä otettava huomioon.

Hyvälaatuisen, terveellisen ja määrältään riittävän **raakaveden** saanti asutuksen ja tuotannon tarpeisiin on yksi luonnonvarojen käytön kriittinen menestystekijä. Suunnittelussa painopisteen tulee olla keskeisissä vedenhankintaan soveltuvissa pohja- ja pintavesialueissa ja niiden suojelussa sekä alueellisissa vedenhankintaratkaisuisa.

Kulttuuriympäristöt, kuten arvokkaat rakennukset, perinnebiotoopit, kulttuurimaisemat ja muinaismuistot, ovat merkittäviä elämän rikastuttajia. Kulttuuriperinnön arvostusta on vahvistettava ja sen hoitoa ja korjaamista tuettava. Tällaiset kohteet osoitetaan kaavoituksella. Rakennetun kulttuuriympäristön säilymistä ja hoitoa edistetään kokonaisuuksina maakunnallisen kulttuuriympäristön hoidon strategian pohjalta. Maatalouden maisemien ja maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden ylläpitämistä tukee erityisesti EU osana maatalouselinkeinoja sekä erillishankkeita.

Vesipuitedirektiivin keskeisenä tavoitteena on saavuttaa **pintavesien** hyvä ekologinen tila sekä **pohjavesien** hyvä kemiallinen ja määrällinen tila vuoteen 2015 mennessä. Vesienhoito-alueille tullaan sen vuoksi laatimaan vesienhoitosuunnitelmat ja toimenpideohjelmat. Järvien ja jokien ekologisen tilan parantaminen vaatii aktiivisia hoito- ja kunnostustoimia sekä päästöjen vähentämistä, jotka ovat avainasemassa mm. matkailun ja virkistystoimintojen kannalta. Hajakuormituksen vähentäminen on tärkeimpiä vesiensuojelutoimia.

Virkistys- ja retkeilyalueiden tarpeesta, toteutuksesta ja kehittämislinjauksista on suunnitelma maakuntakaavassa. Virtavesien kunnostaminen mahdollistaa Keski-Suomen kehittymisen valtakunnallisesti merkittäväksi

kalastusmatkailualueeksi. Ympäristökunnostuksen rahoitusta tulee lisätä. Moottorikelkkailua on harrastettu tilapäisillä kelkkaurilla. Kestävä ratkaisu on perustaa maastoliikennelain mukaisia reittejä. Runkoreitit suunnitellaan maakuntakaavoituksen yhteydessä.

Luontomatkailu on tärkeää Keski-Suomelle. Keskisuomalaisien ja matkailijoiden tarvitsemia virkistysalueita ja -palveluja suunnitellaan ja niiden toteuttamista edistetään maakuntakaavoituksen ja maakuntaohjelmien yhteydessä. Hiljaisten alueiden merkitystä luontomatkailulle selvitetään. Luonnonarvoihin perustuva virkistyskäyttö ja matkailu sovitetaan yhteen suojelun ja muiden tavoitteiden kanssa.

Yhdyskuntien suunnittelussa otetaan huomioon taloudellisuus, ekologisuus ja sosiaalisesti monimuotoisten yhteisöjen synty. Yhdyskuntarakenteella ei tuhota eikä pirstota arvokkaita luonto- ja virkistysalueita eikä kulttuuriympäristöjä. Ympäristövastuullisuus on yhdessä tekemistä ja sitoutumista oman ja toisten hyvän elämän edistämiseen.

- Turvataan luonnonvarojen (metsä, suot, maa-ainekset, vesi) kestävä ja moniarvoinen käyttö, riittävyys ja suojelu.
- Järjestetään Natura 2000 –verkon ja muiden luontokohteiden suojelu, käyttö ja hoito.
- Hyödynnetään teknologiaa ympäristön säilyttämiseksi.
- Säilytetään ja hoidetaan kulttuuriperintöä maakunnan vetovoimatekijänä.
- Sisällytetään ympäristövastuullisuus osaksi arkipäivää.
- Vahvistetaan Jyväskylän yliopiston ympäristötieteitä.
- Laajennetaan ekososiaalista näkökulmaa asumisessa ja yhdyskuntasuunnittelussa.
- Laaditaan vesipuitteidirektiivin mukainen vesienhoitosuunnitelma ja toimenpideohjelmat.

7.9 Kulttuuri ja maakuntaidentiteetti

Keski-Suomi ja erityisesti Jyväskylä on profiloitunut suomenkielisen sivistyksen ja opetuksen maakuntana, ”tieteen ja taiteen kehtona”. Jyväskylä mielletään edelleen Suomen Ateenaksi, jossa on vahvasti läsnä osaaminen, koulutus ja kulttuuri. Myös monella muulla kunnalla on valtakunnallista kulttuurista tunnettavuutta. Tämän vuoksi koulutus, kulttuuri ja luovuus on mahdollista nostaa yhdeksi Keski-Suomen keskeiseksi menestystekijäksi.

Keski-Suomessa on vaikutteita useasta alueesta, mikä näkyy monikulttuurisuutena. Se tunnetaan väestöltään ja elinkeinoiltaan kasvavana ja vireänä kohtauspaikkana, jonne on helppo tulla ja jossa on helppo viihtyä.

Maakuntaidentiteetti koostuu monista alaidentiteeteistä: maakunnassa asuvien ja vierailien ihmisten tuntemuksista. Se perustuu

henkiseen ja aineelliseen kulttuuriperintöön, luontoon, taloudelliseen toimeliaisuuteen, hallintoon ja vuorovaikutteiseen osallistumiseen, joilla luodaan yhteistä tahtoa tulevaisuuden hahmottamiseen ja konkreettisiin kehittämistoimiin.

Kehitysnäkymät

Kansallisella tasolla on käynnissä vilkas keskustelu luovuudesta ja erityisesti luovan alan yrittäjyyden mahdollisuuksista. Luovuuden korostaminen on mukana hallitusohjelmassa, eduskunta on julkistanut oman luovuusstrategiansa, kehittämisviranomaiset, mm. SITRA, suuntaavat voimavaroja luovaan toimialaan. Tässä suhteessa Keski-Suomi on kehityksen etujoukoissa luovan toimialan kehittämishankkeeseen. Pitkäjänteisellä ja laajakatseisella kehittämisotteella luovasta toimialasta voidaan kasvattaa yksi tulevaisuuden kärkialoista.

Monipuolisen sekä ammattimaisen että harrastajapohjaisen kulttuuriosaamisen ansiosta tähän on Keski-Suomessa erinomaiset mahdollisuudet.

Kulttuurin ja luovuuden arvostaminen on Keski-Suomen keskeisiä menestymisen edellytyksiä. Kulttuuria tulee tarkastella ja hahmottaa useasta näkökulmasta:

1. hyvinvoinnin ja viihtyisyyden luojana, jolloin tulee tarkastella kulttuuripalveluiden saatavuutta asukkaiden näkökulmasta
2. vetovoimatekijöinä, joilla houkutellaan uusia asukkaita sekä edistetään matkailua ja hyvää alueen imagoa
3. työnä, yrittäjyytenä ja taloudellisena toimintana

Kulttuuria mitataan usein taloudellisen toiminnan ja tuloksien kautta. Kulttuuripalveluiden ja -tarjonnan rahoitukseen ja taloudelliseen kannattavuuteen on rakennettava uudenlaisia järjestelmiä ja erilaisia, totuttuja rajoja ylittäviä yhteistyömalleja. Rajoja on ylitettävä myös sisällöllisesti – kulttuurin ja luovien alojen hedelmällinen yhteistyö esimerkiksi informaatioteknologian, hyvinvointiteknologian tai matkailualan kanssa synnyttävät parhaimmillaan uusia, innovatiivisia sisältö- ja palvelutuotteita. Nämä tarjoavat hedelmällisen pohjan myös luovan toimialan ja siihen liittyvän yritystoiminnan kehittämiseksi.

Kulttuurilla on myös oma itseisarvoinen merkityksensä, jolla ei ole taloudellisia perusteita tai velvoitteita. Kulttuurista puhuttaessa näkökulman on oltava riittävän laaja. On tunnistettava ja tunnistettava pienten paikallisten tapahtumien ja toiminnan arvo ja samalla mukana on oltava laaja kansainvälinen näkökulma. Myös sisällöllisesti näkökulman on oltava riittävän laaja: rajapinnoilla ja erilaisissa alakulttuureissa syntyvät usein mielenkiintoisimmat ja kulttuuria uudistavat ilmiöt. Lasten ja nuorten omaehtoinen toiminta ja sen tukeminen ovat edellytys rikkaan, elävän ja uusiutuvan kulttuuri-ilma- piirin säilymiselle.

Tavoitteet

- Nostetaan osaaminen, koulutus ja kulttuuri yhdeksi Keski-Suomen keskeiseksi menestystekijäksi.
- Turvataan keskeiset kulttuuripalvelut, jotka lisäävät hyvinvointia.
- Kehitetään kulttuuripalveluja ja tuetaan kulttuuriyrittäjyyttä muuhun yritystoimintaan rinnastaen.
- Edistetään sisällöllisiä ja toiminnallisia rajoja ylittävien ”kohtauspaikkojen” syntymistä.
- Huolehditaan aineellisen kulttuuriperinnön säilymisestä sekä luonnon ja rakennetun ympäristön arkkitehtonisista, rakennushistoriallisista, historiallisista ja sosiaalisista arvoista.
- Huolehditaan henkisen kulttuuriperinnön säilymisestä ja luodaan mahdollisuuksia sen uusiutumiselle sekä kokonaan uusien ilmiöiden syntymiselle.
- Edistetään kulttuurikohteiden käyttöä ja saavutettavuutta.

8. Keski-Suomen tavoitteellinen aluerakenne

Kaupungistuminen liittyy tuotannollisen rakenteen muutokseen ja siksi myös taloudelliseen kasvuun. Samalla luodaan mahdollisuuksia tuotannon mittakaavaetujen hyödyntämiselle. Maakunnan taajamat lisäävät tuotannon tehokkuutta. Nykyinen seutukuntajako on paras lähökohta aluerakenteen tarkastelulle.

Eskelinen¹² pitää suomalaista kaupunkikeskusrakennetta periaatteessa eurooppalaisen monikeskuisuustavoitteen mukaisena, mutta taloudellisen kilpailukyvyn näkökulmasta kaupunkiseudut ovat liian pieniä. Keski-Suomessakin toiminnallisten kaupunkiseutujen väliin jää laajoja maaseutumaisia alueita, joiden tuotantorakenne on rakentunut kasvuodotuksiltaan heikon alkutuotannon varaan.

Valtakunnallisen selvityksen mukaan¹³ Jyväskylän kaupunkiseudulla on hyvä kehityskuva kahdeksan muun suomalaisen kaupunkiseudun ohella. Se on luokitettu monipuoliseksi yliopisto- ja teknologiakeskukseksi samoin kuin Tampere, Turku ja Oulu. Kaupunkiverkkotutkimuksessa olivat mukana myös Jämsän ja Äänekosken seudut, jotka oli luokiteltu teollisuuskeskuksiksi.

Seutuistumisselvityksen¹⁴ mukaan Jyväskylän seutu muodostaa selkeän ja entistä vahvemman Keski-Suomen ydinalueen, jonka työssäkäyntialue on laajentunut Petäjävedelle, Korpilahdelle, Toivakkaan ja Hankasalmelle ja jonka väkiluku on noin 164.000 asukasta. Kehittyvät liikenneyhteydet toisaalta Äänekosken ja Jämsän, toisaalta Keuruun, Saarijärven ja Joutsan suuntiin suurentavat huomattavasti Jyväskylän seudun potentiaalista työssäkäyntialuetta ja liittävät nämä teollisuus- ja palveluseutukunnat kiinteästi maakunnan ydinalueen kasvuuraan, jolloin se käsittäisi noin 215.000 asukasta.

Kaupunkien läheinen maaseutu on päässyt suhteellisen hyvin mukaan 1990-luvun lopun ja vuosituhaten vaihteen taloudellisen elintason kasvuun ja väestö voi alueella hyvin. Jyväskylän, Jämsän ja Äänekosken, hieman pienemmässä määrin myös Keuruun-Mäntän ja Saarijärven, läheisellä maaseudulla on kaikkein monipuolisimmat kehittämismahdollisuudet. Suurien keskusten läheisyys tuo työssäkäyntimahdollisuuksia palkkatyötä tekeville sekä laajat paikallismarkkinat maaseutuyrityksille. Noin 45 minuutin päivittäinen työmatka yhteen suuntaan on muodostunut pääteiden suunnassa pääsääntöiseksi pendelöinnin ylärajaksi. Se vastaa junalla noin 60 kilometrin, henkilöautolla 45-55 kilometrin ja linja-autolla hieman lyhyempää matkaa. Parantuneet julkisen liikenteen yhteydet ovat käytännössä laajentaneet keskusten vaikutuspiiriä ja väestöpohjaa sekä mahdollistaneet luonnonläheisen asumisen.

Keski-Suomessa arvioidaan kuntien vastuulla olevien lakisääteisten ja kuntien itselleen tehtäväksi ottamien palvelujen tarkoituksenmukaista järjestämistä. Parhaiden käytäntöjen käyttöönottoa palvelujen järjestämisessä ja tuottamisessa tulee edistää. Työssä tulee ottaa huomioon saatavuus, laatu, kuntien kantokyky pitkällä aikavälillä, tuottavuuden parantaminen, tietotekniikan kehitys ja vaikutus henkilöstöön sekä seudulliset erityispiirteet. Tarkastelun kohteena on myös kuntajaotus.

Valtakunnalliset kunta- ja palvelurakenteen linjaukset ohjaavat prosessia. Maakunnan seutukuntajako on luonteva pohja palvelujen järjestämiselle yhteistyönä. Se on myös yksi aluepohja kuntarakenteen selvittämiseksi. Erityisesti Keuruulla ja Joutsalla, mutta myös eräillä muilla kunnilla on toiminnallisia perusteita yhteistyön järjestämiseksi myös maakuntarajojen yli.

¹² Heikki Eskelinen: Kansainvälinen toimintaympäristö, aluerakenne ja alueiden käyttö (2004)

¹³ Janne Antikainen: Kaupunkiverkkotutkimus 2001

¹⁴ Perttu Vartiainen & Pertti Saarelainen (2002). Seutuistumisen uusia näköaloja Keski-Suomessa.

Ydinmaaseudut ovat Keski-Suomessa vahvaa alkutuotantoaluetta, jota toiminnoiltaan monipuolistuneet maaseudun elinkeinot täydentävät verraten kattavasti. Etäisyydet isoihin keskuksiin ovat monesti pitkiä, mutta kohtuullisia keskikokoisiin keskuksiin (Pihtipudas, Viitasaari, Karstula, Konnevesi, Hankasalmi, Joutsa), mikä tarjoaa mahdollisuuden myös työssäkäyntiin keskuksissa. Kuntakeskukset yhdessä kyläkeskusten kanssa täydentävät sekä palvelu- että työpaikkatarjontaa.

Maakunnan vahvin ja pysyvin aluerakenteen osatekijä on luonto: metsä, järvi, pelto ja suo sekä vaihteleva topografia. Viljelty peltomaisema on vesistöjen ohella asutun maaseudun rikkaus, jonka säilyttämisellä luodaan houkuttelevia ja kilpailukykyisiä asumispaikkoja pitkäikäistenkin työssäkäyntietäisyyksien päässä.

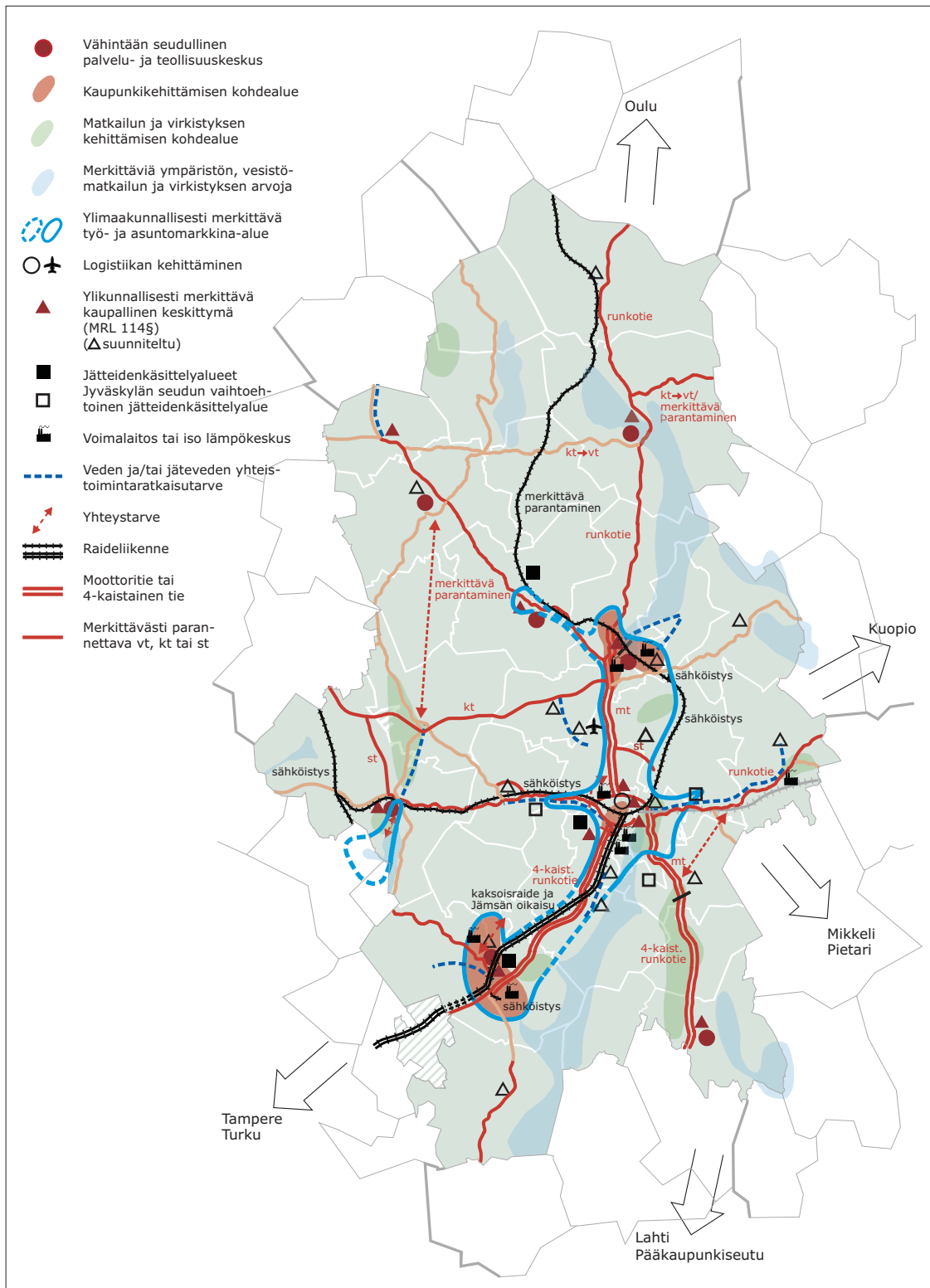
Tavoitteellinen aluerakenne

Keski-Suomessa pidetään tavoitteena Suomen kansallisiin ja maakunnan erityisoloihin sopeutettua monikeskuksista ja tasapainoista aluerakennetta. Keski-Suomen tavoite asettaa keskusten väliselle infrastruktuurille keskittävää aluerakennetta suuremmat vaatimukset. Jyväskylän seutua pidetään keskisen Suomen valtakunnallisena keskuksena, joka toimii kansainvälisesti. Äänekosken-Suolahden seudulta Jyväskylän kautta Jämsänjokilaaksoon ulottuva, pääasiassa kaupunkimainen ja verraten yhtenäinen keskusvyöhyke tarjoaa oivallisen lähtökohdan kansalliselle ja kansainväliselle kilpailukyvyille ja maakunnan kokonaisvetovoiman kasvulle.

Valtakunnallisten kulttuuriympäristöjen näkökulmasta keskisuomalaiset kohteet sijoittuvat varsin selvästi osaksi Länsi-Suomen läänin melko rikasta ja kulttuurisesti monipuolista aluetta. Pohjoinen ja itäinen Keski-Suomi tarvitsevat erityistukea aluerakenteensa ja veto-voimaisuutensa säilyttämiseksi.

Aluerakenteen olennaisimmat muutokset koskevat kuntajaon muutoksia sekä kuntarajat ylittävää palvelujen järjestämistä. Näiltä osin yksityiskohtaiset tavoitteet asetetaan erilliselivityksen pohjalta vuosien 2005-2006 aikana.

- Huolehditaan maakunnan tärkeimpien yhteyssuuntien toimivuudesta pääkaupunkiseudulle ja Ouluun sekä Tampereelle ja Kuopioon.
- Kehitetään Jyväskylää Suomen yhtenä pääkasvukeskuksena, jolla on vahvat kansainväliset yhteydet ja johon Jämsän ja Äänekosken merkittävät teollisuusseudut kytkeytyvät korkeatasoisin liikenneverkein.
- Kehitetään Joutsan, Keuruun ja Saarijärven-Viitasaaren seutuja palvelu- ja teollisuuskeskuksina kuntien strategiavalintojen mukaisesti.
- Vahvistetaan ja tuetaan yhteistyötä maakuntarajan yli.
- Luodaan nykyisistä kuntakeskuksista pk-yritystoimintaa tukeva sekä perus- ja hyvinvointipalvelut turvaava keskusverkko elinvoimaisine maaseutualueineen.

Kuva 16. Keski-Suomen rakenne 2030.

(Jämsään 1.1.2007 siirtyvä Längelmäen osa on huomioitu viivoituksella.)

9. Vaikutusten arviointi

Maakuntasuunnitelma on viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista annetun lain 3 §:ssä tarkoitettu suunnitelma, jonka laatimisen yhteydessä on tarkasteltu:

- taloudellisia vaikutuksia
- elinkeinoihin liittyviä vaikutuksia
- vaikutuksia ihmisten elinoloihin sekä sosiaalisia vaikutuksia
- vaikutuksia alue- ja yhdyskuntarakenteeseen, yhdyskunta- ja energiatalouteen sekä liikenteeseen
- vaikutuksia ympäristöön, maa- ja kallioperään, veteen, ilmaan ja ilmastoon; kasvi- ja eläinlajeihin, luonnon monimuotoisuuteen ja luonnonvaroihin
- kulttuurisia ja kulttuuriperinnön vaikutuksia
- vaikutuksia ihmisten elinympäristöön sekä mm. kaupunkikuvaan, maisemaan ja rakennettuun ympäristöön

Maakuntasuunnitelman ympäristö- ja tasa-arvovaikutusten arvioinnista on vastannut maakunnan yhteistyöryhmän nimeämä ympäristö- ja tasa-arvovaikutusten arvioinnin työryhmä (YVA-ryhmä). Arviointiprosessin saamiseksi kiinteäksi osaksi maakuntasuunnitelman valmistelua ryhmä antoi palautetta suunnitelman osallistumis- ja arviointisuunnitelmasta sekä useassa eri vaiheessa suunnitelmaluonnosta. Ryhmän palaute on otettu huomioon suunnitelmaa muokatessa. Lisäksi YVA-ryhmä pyysi maakuntasuunnitelman sisällöstä vastanneita työryhmiä itsearvioimaan esityksiensä vaikutuksia sekä tutustui suunnitelman valmistelusta ja luonnoksesta annettuihin lausuntoihin ja muuhun palautteeseen.

Vaikutukset alue- ja yhdyskuntarakenteeseen sekä liikenteeseen ja energiatalouteen

Maakuntasuunnitelman yhtenä lähtökohtana on, että kehitys on sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestävä, mutta suunnitelmassa korostuu taloudellisen kasvun vaatimus. Väestön ikääntyminen ja keskittyminen aiheuttavat paineita ja lisäkustannuksia sosiaali- ja terveyshuollossa sekä koulutoimissa. Kunta- ja seutuyhteistyön kehittäminen turvaa tasapainoista

palvelurakennetta ja hillitsee kustannusten kasvua. Maa- ja metsätalouden työpaikkojen väheneminen heikentää maakunnan tasapainoista aluerakennetta.

Tieliikenne on kehittämistoimien keskeisenä kohteena. Tavoitteissa ei ole otettu kantaa tieliikenteen ja rautatieliikenteen keskinäisiin suhteisiin matkustajaliikenteessä eikä edes raskaassa tavaraliikenteessä. Haapajärven rata tulisi kunnostaa raskaalle liikenteelle ja seudulliseen matkustajaliikenteeseen tulisi varautua ainakin Äänekosken-Jyväskylän-Jämsän välillä rataosalla. Tämä tarjoaisi uusia mahdollisuuksia yhdyskuntarakenteen muotoutumiselle Jyvässeudulla.

Toivakan kautta tapahtuvaa valtatie 4:n ja valtatie 9:n yhdistämistä uudella tielinjauksella ei voida pitää kestäväenä ratkaisuna. Kevytyväyliin panostamista voidaan pitää tärkeänä osana liikennepolitiikkaa.

Energiatuotanto on keskeinen ympäristöön vaikuttava talouden osa-alue. Energiaomavaraisuuden ja uusiutuvien energialähteiden osuuden lisääminen maakunnan energiantuotannossa on tuotu hyvin esille. Energiatehokkuuden ja -säästön korostaminen sekä bioenergian lisääminen on kestävä kehityksen mukaista. Kaatopaikkakaasun sekä maatalouden ja yhdyskuntien lietteestä ja biojätteestä tuotetun biokaasun hyödyntämismahdollisuuksia liikennepolttoaineena ja energiatuotannossa ei ole tarkasteltu. Rajoittamalla jätteiden syntymistä vähennetään raaka-aineiden ja energian kulutusta. Jätteiden poltosta saatavalla energialla voidaan korvata esim. fossiilisten polttoaineiden käyttöä. Jätehuollon kustannustehokkuus paranee, kun toiminta keskittyy alueellisiin, hyvin hoidettuihin jätteenkäsittelypaikkoihin, mutta kuljetusmatkat lisäävät liikenteen päästöjä.

Vaikutukset luontoon ja luonnonvaroihin

Natura-alueiden käyttö- ja hoitosuunnitelmien laatiminen sekä luontokohteiden ennallistaminen edistävät luonnon monimuotoisuuden säilymistä. Vesipuitteiden direktiivin vesienhoitosuunnitelmien ja toimenpideohjelmien toteuttaminen parantaa vesistöjen käyttökelpoisuutta

ta ja ekologista tilaa sekä turvaa hyvälaatuisen ja riittävän pohjaveden saannin. Moottorikelkailun lisääntyminen aiheuttaa ympäristö- ja meluhaittoja, joita voidaan lieventää moottorikelkkareittien perustamiseen liittyvällä hyvällä suunnittelulla. Maakunnan monipuolisten luontoresurssien kestäväan käyttöön perustuva matkailun kehittämistä ei ole riittävästi otettu huomioon maakunnan kehittämismahdollisuutena.

Jätteiden määrän vähentämis-, kuivajätelaitos- ja jätteenpolttolaitostavoitteilla on myönteisiä ekologisia vaikutuksia. Niillä edistetään jätteiden hyötykäyttöä, vähennetään jätteiden kaatopaikkasijoitusta ja vaikutetaan materiaalityhokkuuteen. Jätevesien viemärointi ja korkeatasoinen puhdistus sekä biojätteiden ja lietteiden käsittelytason parantaminen vähentävät hajuhaittoja, hajakuormitusta sekä maaperän, pohja- ja pintavesien kuormitusta. Vesijohto- ja viemäriverkostojen rakentaminen voi vaikuttaa kielteisesti luonto- ja muinaismuistoarvoihin, jos töiden suunnittelu ei perustu riittäviin selvityksiin. Lisäksi vesistöihin sijoitettavat siirtoviemärit ovat ympäristöriski.

Ympäristönsuojelu on osa suurteollisuuden ja -yritysten toimintaa, mutta pk-yritysten ympäristöosaamiseen tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Turvetuotanto aiheuttaa haitallisia vesistövaikutuksia ja heikentää suoluonnon monimuotoisuutta.

Maatilatalouden kokonaistuotannon säilyttäminen, huolimatta maatalojen lukumäärän voimakkaasta vähenemisestä, merkitsee tilakoon kasvamista ja tuotannon tehostumista. Tämä antaa taloudellisesti paremmat edellytykset tehokkaaseen ympäristönsuojeluun, mutta toisaalta tehostumisella on kielteinen vaikutus maatalousympäristöjen monimuotoisuuteen ja pienipiirteisyyteen.

Vaikutukset maisemaan ja kulttuuriperintöön

Rakennetusta ympäristöstä ja kulttuurimaisemista sekä henkisestä ja aineellisesta kulttuuriperinnöstä huolehtiminen edistävät maakunnan identiteetin rakentumista ja uusiutumista. Yhteisöllinen toiminta edistää kylä- ja kuntatidentiteettiä, kulttuuritoimintaa ja kulttuuriympäristöjen säilymistä. Karjatilojen määrän väheneminen heikentää perinneympäristöjen ja maaseudun kulttuurimaisema-alueiden säi-

lymistä. Kulttuuriperinnön hoito ja suojelu onnistuu parhaiten, jos maaseutu pysyy asuttuna ja hoitoa resursoidaan vähintään seutukunnallisesti.

Virtavesien kunnostus lisää koskireittien maisema-arvoa.

Vaikutukset ihmisten elinoloihin ja viihtyvyyteen sekä tasa-arvoon

Työikäisten määrän kääntyminen laskuun vaikeuttaa työvoiman saamista. Varsinkin ammattikoulutuksen houkuttelevuuden ja kädentaitojen arvostuksen nostamisella voidaan lisätä ammattiosaajien määrää. Työn tuottavuuden nostaminen voi heijastua haitallisesti ihmisten terveyteen ja jaksamiseen. Väestökehitys lisää sosiaalisen syrjäytymisen riskiä alueilla, jotka menettävät runsaasti asukkaitaan.

Liikenneväylien ja viihtyisän asuin ympäristön yhteensovittaminen asettaa suuria haasteita ja edellyttää vähintään melunsuojauksen asianmukaista toteuttamista. Ympäristön hoito- ja kunnostustyöt sekä riittävien kulttuuripalvelujen saatavuus edistävät asukkaiden viihtyvyyttä sekä henkistä ja fyysistä jaksamista. Sosiaalisuuden huomioon ottaminen yhdyskuntasuunnittelussa lisää asuinalueiden tasapainoista kehittymistä ja ihmisten viihtyvyyttä.

Kuntayhteistyönä toteutettavat haja-asutusalueen vesihuoltoratkaisut lisäävät sosiaalista tasavertaisuutta ja tukevat maaseudun säilymistä asuttuna. Kulttuuripalvelujen esteetön saavutettavuus edistää maakunnan asukkaiden tasa-arvoa riippumatta iästä, taloudellisista, sosiaalisista tai alueellisista tekijöistä. Myös joukkoliikenteen kehittäminen ja liikennepalvelujen saatavuus tukevat eri väestöryhmien ja sukupuolten yhdenvertaisuutta. Palvelu- ja hoitoalojen kasvu on merkittävää naisten työllistämiseksi. Suunnitelman kehittämistavoitteita ei tarkastella sukupuolten kannalta.

Maakunnan oppimiskeskusten verkoston kehittäminen ja osaamisresurssien hyödyntäminen tukee alueellista tasapuolisuutta. Vahva metsäklusteri ja bioenergian käytön lisääminen vahvistavat maaseudun hyvinvointia.

10. Maakuntasuunnitelman seuranta

Maakuntasuunnitelmassa asetettujen tavoitteiden toteutumista arvioidaan seuraamalla Keski-Suomen kehitystä aktiivisesti. Keski-Suomen kehitystä verrataan myös neljään lähtökohdiltaan ja kehityspotentiaaliltaan samantyyppiseen vertailualueeseen Pohjoismaissa. Vertailualueet ovat Pohjois-Savo, Pohjois-Pohjanmaa, Västernorrlandi (Ruotsi) ja Sör-Tröndelag (Norja). Seuranta toteutetaan keräämällä aikasarjatietoa kohdealueiden kehityksestä. Aluekehityksen seurannassa keskitytään seuraaviin asiakokonaisuuksiin ja muuttujiin:

- väestömuutos (ml. syntyneiden enemmitys ja kokonaisnettomuutto)
- käytettävissä olevat tulot per asukas
- tuotannon arvonlisäys
- tutkimus- ja kehittämismenot
- työllisyys- ja työttömyysaste
- työpaikat päätoimialoittain
- tutkinnon suorittaneet (eri asteet)
- toimipaikat (lukumäärä, henkilöstö)
- uusiutuvan energian käytön osuus
- SO₂ -päästöt, N-päästöt ja hiukkaset
- vesistöjen tila

Vertailualueet:

Pohjois-Savo

väestöltään lähes Keski-Suomen kokoinen maakunta (251 000 as.), viime vuosina väkiluvun lasku tasaantunut; vahvasti EU:n rakennepoliittisten tukien piirissä; monipuolista koulutustarjontaa; pääosa yrityksistä pieniä ja keskisuuria, luonto keskeinen resurssi mm. matkailussa.

Pohjois-Pohjanmaa

väestölisäyksen maakunta (375 000 as.), kehitys nojaa vahvasti Oulun seudun menestykseen ja kansainvälistymiseen; opetuksen, tutkimuksen ja tuotantotoiminnan vahva synergiakeskittyminen (mm. Multipolis-verkosto); myös maatalouden, perusteollisuuden ja matkailun maakunta.

Västernorrlandi

väestörakenteeltaan vanheneva maakunta (244 000 as.), maaseutualueilla väestö vähenee mutta kaupunkiseudut kasvavat, sama tuotannonlinen infrastruktuuri; Keskipohjolan yhteistyöalue; voimakkaasti keskittynyt aluerakenne; hyvä liikenteellinen sijainti; suurimmat kunnat Sundsvall (93 000 as.) ja Örnsköldsvik (55 000 as.)

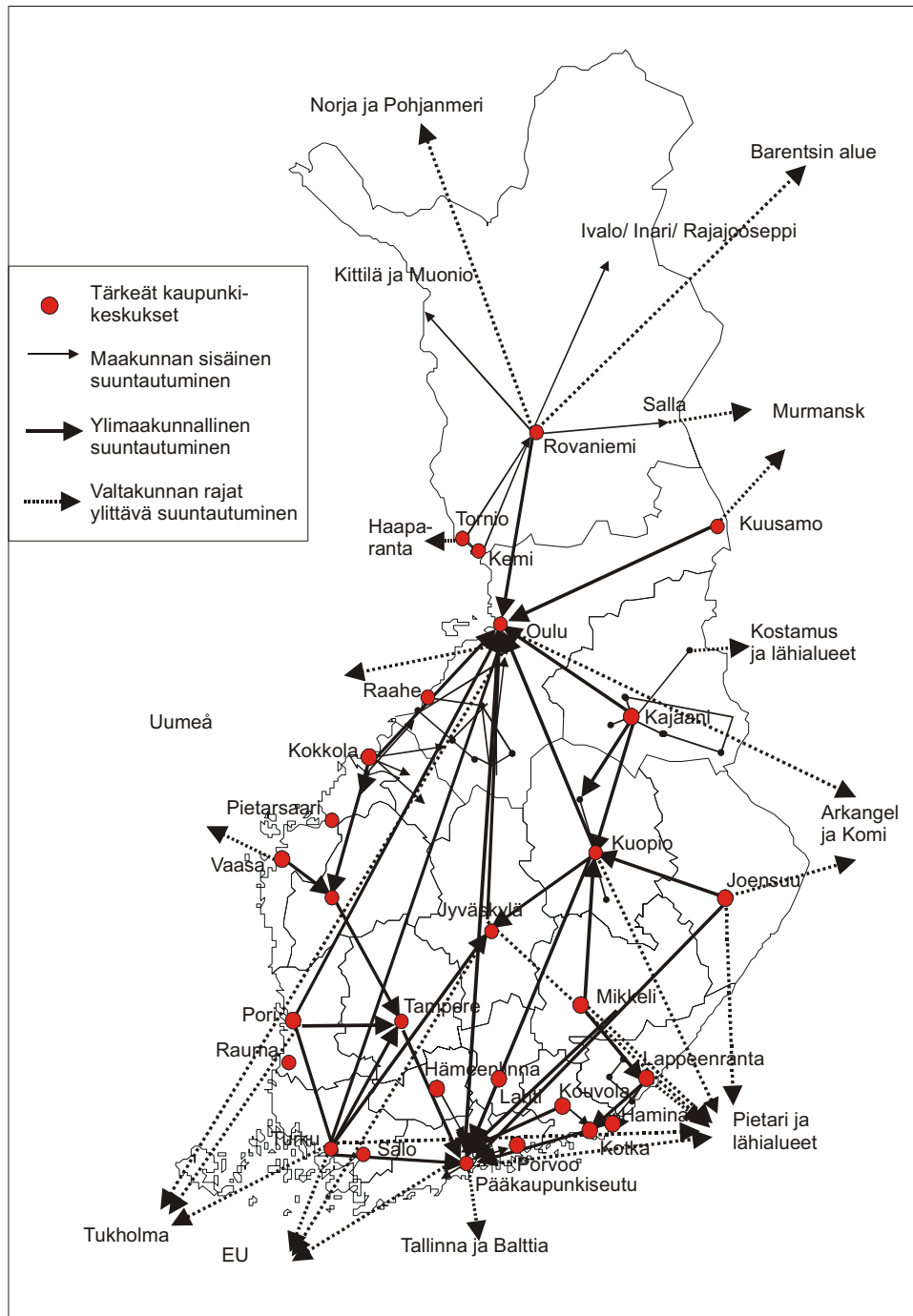
Sör-Tröndelag

väestöltään kasvava (273 000 as.) talouden ja logistiikan keskus Keski-Norjassa, vahva yliopistokaupunki ja kulttuuri-identiteetti; Keskipohjolan yhteistyöalue; voimakas keskuskaupunki Trondheim (157 000 as.), joka toimii keskisen Norjan logistisena, erityisesti lentoliikenteen keskuksena; maakunnassa monta pienempää kasvavaa keskusta; Keski-Suomea huomattavasti alhaisempi työttömyys ja korkeampi tulotaso yksilötasolla.

Liitteet

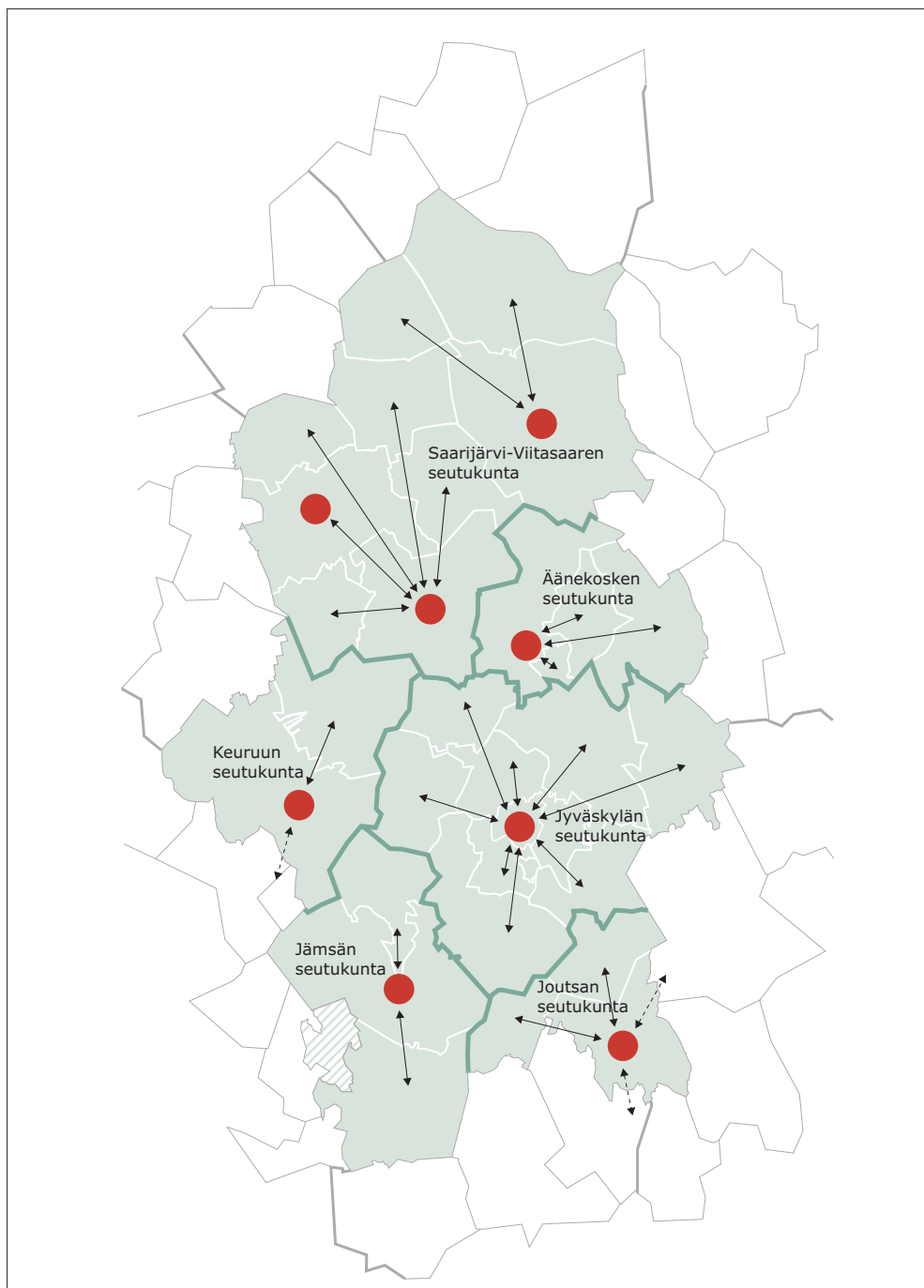
Liite 1. Maakuntasuunnitelmista esiintuleva toimintojen suuntautuminen

Aikaisempien maakuntasuunnitelmien tarkastelu osoittaa, että valtakunnallisesti Jyväskylä on ylimaakunnallinen kaupunkikeskus, josta on toiminnalliset yhteydet sekä ympäröiviin maakuntakeskuksiin että suoraan ulkomaille. (Wallin & J. Roininen: Maakuntasuunnitelmien analyysi. Ympäristöministeriö. Julkaisu 756. Helsinki 2005)

Liite 2. Keski-Suomen kuntien seutukuntapohjainen yhteistoiminta

Keski-Suomen toiminnallinen aluerakenne on vakiintunut seutukuntajaon osalta: vain Saarijärven-Viitasaaren seutukunnassa kuntien suuntautuminen poikkeaa selvästi seutukuntajaosta.

(Jämsään 1.1.2007 siirtyvä Längelmäen osa on huomioitu viivoituksella.)